

İntihal | Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

| This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ KARARLARI ÇERÇEVESİNDE DİN TEMELLİ AYRIMCILIK YASAĞI

PROHIBITION OF RELIGIOUS DISCRIMINATION WITHIN THE FRAMEWORK OF EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS DECISIONS

Dr. Öğr. Üyesi E. Gülselcen Kafkasyalı*

ÖZ

İnsan haklarında yaşanan gelişmeler sadece hakların tanınması ile sınırlı kalmayıp aynı zamanda insan hakları hukukuna ilişkin bazı temel ilkelerin de kabulünü beraberinde getirmiştir. Bu ilkelere ilişkin çalışmanın konusuyla ilgili olanı ayrımcılık yasağıdır. Bir hak ve temel bir ilke olan ayrımcılık yasağının kapsamı ve çeşitleri teorik çalışmaların yanı sıra mahkeme kararlarıyla da belirlenmiştir.

Uluslararası ölçekte birçok düzenlemede insanların eşit olduğu vurgusuyla ayrımcılık yasaklanırken bazı özel sözleşmeler yoluyla dünya genelinde çoğunlukla karşılaşılan ayrımcılık nedenleriyle bağlantılı olarak ayrımcılık yasaklanmıştır.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi bölgesel bir düzenleme olmakla birlikte Sözleşmenin ihlaline ilişkin bir yargı mekanizmasının öngörülmüş olması, ayrımcılık yasağının uygulanmasına yönelik etki oluşturmaktadır. Sözleşmenin 14. maddesinde düzenlenen ayrımcılık yasağı Sözleşmeden kaynaklanan haklardan yararlanma ile sınırlı iken daha sonra kabul edilen 12 numaralı Ek Protokolle bu yasak genişletilerek taraf devletlerin tanımış oldukları her türlü hakla ilgili ayrımcılıktan kaçınmaları yükümlülüğü getirilmiştir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ayrımcılık iddiasına ilişkin temel bazı kriterler belirleyerek bu kriterler üzerinden ayrımcılığa ilişkin değerlendirme yapmaktadır. Mahkeme, muamele farkı, meşru ve objektif bir amaç ile orantılılık ilkelerini esas almaktadır. Sözleşmenin 14. maddesinde bazı ayrımcılık nedenleri sayılmakla birlikte bu sayım bir sınırlama amacı taşımamaktadır. Bu çalışmada, din temelli ayrımcılığa ilişkin AİHM kararlarının konuyu nasıl ele aldığı incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler AİHM, Eşitlik, Ayrımcılık, Ayrımcılık Yasağı, Din Temelli Ayrımcılık.

* Kırıkkale Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
Hukuk Bilimleri Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi.

0000-0001-8780-3903 gulkafkasyali@yahoo.com.tr

Bu eser Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

This work is licensed under Attribution-NonCommercial 4.0 International.

ABSTRACT

Developments in human rights have not been limited to the recognition of rights, development has also led to the acceptance of certain fundamental principles relating to human rights law. These principles include the one relevant to the subject of this study which is the prohibition of discrimination. The scope and types of the prohibition of discrimination, as a right and a fundamental principle, have been determined by theoretical studies as well as court rulings.

While discrimination is prohibited in many international regulations with an emphasis on the equality of people, discrimination has been prohibited through various special agreements in connection with the reasons for discrimination commonly encountered worldwide.

Although the European Convention on Human Rights is a regional regulation, the fact that it provides for a judicial mechanism for violations of the Convention has an impact on the application of the prohibition of discrimination. The prohibition of discrimination set out in Article 14 of the Convention is limited to the enjoyment of rights arising from the Convention, however the subsequently adopted Protocol No. 12 broadens this prohibition, imposing an obligation on the contracting states to refrain from discrimination in relation to any rights they have recognized.

The European Court of Human Rights establishes certain fundamental criteria regarding allegations of discrimination and assesses discrimination based on these criteria. The Court bases its decisions on the principles of difference in treatment, legitimate and objective purpose, and proportionality. Although Article 14 of the Convention lists certain grounds for discrimination, this is not exhaustive. This study examines how ECHR judgments address the issue of discrimination based on religion.

Keywords ECHR, Equality, Discrimination, Prohibition of Discrimination, Religious Discrimination.

GİRİŞ

Ayrımcılığın olumsuz bir durum olarak değerlendirilerek mücadele edilmesi gerektiği fikrinin geçmişi, insanlık tarihiyle kıyaslandığında çok eski değildir. Dönem dönem eski toplumlarda kölelerin isyanları söz konusu olsa da bu mücadele bugünkü anlamda eşitliği sağlamak ya da köleliği kaldırmak gibi bir amaç gütmüyordu. En ileri talepler, kölelerin de haklarının olduğunun kabul edilmesi, eziyet edilmemesi vb. şeklindeydi. İnsanların eşit olduğu ve herhangi bir ayırımın olmaması gerektiği düşüncesi Fransız Devrimi ile başlayan süreç sonunda ilan edilen Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesinin 1. maddesinde ilk kez ifade edilmiştir. Herkesin eşit olduğu beyanı daha sonraki insan hakları belgelerini de etkileyecek önemli bir dönüm noktası olmuştur. Fransız Devrimi, Avrupalı toplumların kendi içlerindeki öncelikle sınıf temelli ayrımcılıkların sona erdirilmesine yönelik bir başlangıçtır. Ancak insanların eşit olduğu fikrinin uygulamada hayata geçirilmesi için uzunca bir süre gerekmiştir. Fransız Devrimiyle başlayan ve 20. yüzyıla kadar devam eden dönemde, insan haklarına yönelik gelişmeler eşitliğin sağlanması konusunda kısmen de olsa aşama kaydedilmesini sağlamıştır.

Batı'da Aydınlanma düşüncesi ile başlayan siyasal iktidarın sınırlandırılarak halka çeşitli haklar tanınması talebi gelişerek ve sistemli hale gelerek sadece ulusal ölçekte olmayan buna ek uluslararası ölçekte de dile getirilen ve düzenlenerek garanti altına alınması için çabalanan hakların varlığını gündeme getirmiştir. Hakların sınıf veya bir grubun talebi olmaktan çıkıp küresel çapta dile getirilmesi aynı zamanda insan haklarının tanınması çabasıyla da örtüşmektedir. Hakların elde edilmesine yönelik mücadelelerin ilk aşamasını her daim eşitlik elde etme veya bir başka deyişle ayrımcılıkların/ayrıcalıkların ortadan kaldırılması teşkil etmiştir. Çünkü sınırlı da olsa tanınan haklar var olmakla birlikte haktan yararlanmak sınıfsal veya ekonomik bazı şartlara tabi kılınmıştı. Bu sebeptendir ki, önemli bir tarihi kırılma olan Fransız Devrimiyle de ilk ortadan kaldırılmak istenen toplumdaki eşitsizlikler olmuştu.

Eşitsizliğin ortadan kaldırılmasına yönelik başlayan bu köklü değişimin günümüze de yansımaları söz konusudur. Bölge ya da ülke düzeyindeki insan haklarını geliştirme çabaları neticesinde, II. Dünya Savaşı boyunca yaşanan ağır insan hakları ihlallerinin tekrarlanmaması için devletlerin bir araya gelerek örgütlenmesi ile uluslararası çapta bir aşama elde edilmiştir.

Herkes bakımından hukuk/yasa önünde eşitlik ve ayrımcılığa uğramama, uluslararası kuruluşların kurucu belgelerinin yanı sıra uluslararası kuruluşlarca kabul edilen insan hakları belgelerinin teminat altına aldığı nitelikte bir insan hakkıdır.¹

Eşitlik ve ayrımcılık yasağı, bazı belgelerde birlikte ya da birbirine açıkça atıfta bulunarak bazı belgelerde ise tek başına düzenlenmiştir. Ancak uygulamada genel olarak iç içedir. Bu ilkelerin birinden dahi bahsedilse diğerini zımnen de olsa kapsayan bölünmez ilkelerdir.²

Birleşmiş Milletlerin (BM) kurulmasıyla başlayan süreçte kabul edilen ve 24 Ekim 1945 tarihinde yürürlüğe giren BM Şartı'nda kadın ve erkeğin, büyük ve küçük ulusların eşitliği

¹ Mesut Gülmez, *İnsan Hakları ve Avrupa Birliği Hukukunda Ayrımcılığın Kaldırılması ve Türkiye*, Ankara: Belediye İş Sendikası, 2009, s. 5.

² Gülmez, *İnsan Hakları ve Avrupa Birliği Hukukunda Ayrımcılığın Kaldırılması ve Türkiye*, s. 9.

düzenlenmiştir.³ Sonrasında kabul edilen 10 Aralık 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin (İHEB) 1. maddesinde, bütün insanların eşit olduğu 2. maddesinde ise Beyannamenin tanıdığı haklardan ve hürriyetlerden herkesin ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi veya diğer herhangi bir kural, ulusal veya sosyal köken, servet, doğuş veya herhangi bir fark gözetilmeksizin faydalanacağı yani insanlar arasında herhangi bir ayrımcılığın yapılmayacağı yer almaktadır.⁴

1966 tarihli Kişisel ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 4. maddesinde, olağanüstü durumlarda ırk, renk, cinsiyet, dil, din veya sosyal köken temelinde ayrımcılık yapılmayacağı düzenlenmektedir. 20/2. maddesinde, taraf devletleri, ayrımcılığa teşvik teşkil eden ulusal, ırksal veya dini nefretin savunulmasını yasayla yasaklamakla yükümlü kılar. Ayrıca 26. maddesinde, herkese yasa önünde eşitlik ve yasanın eşit korumasından yararlanma hakkını vermenin yanı sıra yasa kapsamında her çeşit ayrımcılığı yasaklar ve herkese ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi veya diğer görüşler, ulusal veya sosyal köken, mülkiyet, doğum veya diğer statüler gibi herhangi bir temelde ayrımcılığa yönelik eşit ve etkin koruma sağlar.⁵

1966 tarihli Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesinin 2/2. maddesinde, taraf devletlerin, Sözleşmede belirtilen hakların ırk, renk, dil, din, siyasal veya diğer görüşler, ulusal veya toplumsal köken, mülkiyet, doğum veya diğer statüler bakımından hiçbir ayrımcılığa uğramaksızın kullanılmasını garanti altına almayı, 3. maddesinde ise erkek ve kadınların Sözleşme kapsamındaki ekonomik, sosyal ve kültürel haklardan eşit şekilde yararlanmalarını sağlamayı taahhüt ettikleri düzenlenmektedir.⁶

BM Antlaşması ve İHEB sonrasında özel olarak bazı ayrımcılık türlerini ortadan kaldırmaya yönelik BM nezdinde, Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme ile Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi kabul edilmekle birlikte ayrımcılığın yasaklandığı bölgesel düzenlemeler de söz konusu olmuştur. Ayrımcılık konusu insan hakları belgelerinde bazen doğrudan ayrımcılığın yasaklanması şeklinde bazen de eşitlik vurgusuyla ele alınmaktadır. Çalışmanın konusunu oluşturan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde (AİHS) ayrımcılık yasağı 14. maddede düzenlenmiş ayrıca eşitlikle ilgili bir düzenleme yapılmamıştır. Sözleşmeye ek olarak 12 numaralı Protokol de ayrımcılık yasağını düzenlemektedir.

Çalışmanın konusunu Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve eki 12 numaralı Protokol çerçevesinde ayrımcılık yasağı ve bu yasağın ortaya çıkış biçimlerinden biri olan din temelli ayrımcılık yasağı ile ilgili Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) Kararları

³ BM, “Birleşmiş Milletler Antlaşması”, https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/2212020141836bm_01.pdf (Erişim Tarihi 10.01.2026)

⁴ BM, “İnsan Hakları Evrensel Beyanname”, <https://www.hsk.gov.tr/eklentiler/dosyalar/9a3bfe74-cdc4-4ae4-b876-8cb1d7eeae05.pdf> (Erişim Tarihi 10.01.2026)

⁵ BM, “Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme”, <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights> (Erişim Tarihi 10.01.2026)

⁶ BM, “Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme”, <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-economic-social-and-cultural-rights> (Erişim Tarihi 10.01.2026)

oluşturmaktadır. Diğer bölgesel düzenlemeler veya ulusal hukukta yer alan ayrımcılık yasağı ile bağlantılı düzenlemeler çalışma kapsamı dışında bırakılmıştır.

I. EŞİTLİK İLKESİ VE AYRIMCILIK YASAĞI İLİŞKİSİ

İHEB'in 1. maddesinde "bütün insanların özgür, onur ve haklar bakımından eşit oldukları"; 2. maddesinin 1. fıkrasında "ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi veya diğer bir düşünce, ulusal ya da sosyal köken, servet, doğuş veya başka herhangi bir bakımdan ayırım gözetilmeksizin Beyanname kapsamındaki haklardan ve özgürlüklerden yararlanacakları"; 2. maddesinin 2. fıkrasında ise; "bir kişiye uyruğu olduğu devletin statüsü sebebiyle ayrımcılık yapılmayacağı" düzenlenmektedir. Bütün insanların eşit haklara sahip olması ve eşit muamele görmesi ilkesi, insan haklarının temelidir.⁷ Bu durum her kişinin doğasında var olan eşit insan onuruna sahip olmasından kaynaklanmaktadır.

Ayrımcılık yasağı ve eşitlik ilkesinin birbiriyle olan ilişkisi, daha açık ifadeyle birinin yokluğunun diğerinin de yokluğuna işaret etmesi bu iki kavramın birlikte ele alınmasına yol açmıştır. Ancak kavramlara yüklenen anlamlar itibariyle bazı yazarlar eşitlik ilkesinin ayrımcılık yasağı ile aynı şey olduğunu ileri sürerken bazı yazarlar ise bu görüşe katılmamaktadır. Bu hususa ilişkin fikir ayrılığının temelinde eşitliğin tanımlanmasına yönelik farklı bakış açılarının bulunması söz konusudur.⁸

A. EŞİTLİK İLKESİNE İLİŞKİN TANIMLAR

Ayrımcılık yasağı ve eşitlik ilkesinin aynı şey olduğunu iddia edenler, ayrımcılığın yapılmadığı durumlarda eşitliğin var olduğunu kabul etmektedir. Şekli eşitlik anlayışı olarak da tanımlanabilecek bu eşitlik anlayışına göre, herkesin bütün şartlarının eşit olduğu kabulünden hareketle ayrımcılık yapılmadığı sürece, mevcut durumun muhafaza edilmesini eşitlik için yeterli görmektedir. Halbuki bu anlayış yapısal eşitsizlikleri göz ardı etmektedir. Buna ilaveten şekli eşitlik anlayışı, eşitlik ön kabulüyle hareket ettiği için ayrımcılığın yasaklanmasını gerektirmekle birlikte eşitsizliklere son verilmesi için gereken özel önlemler alınması yükümlülüğüne aykırılık teşkil etmektedir.⁹

Şekli eşitliğin devletler bakımından ortaya çıkardığı sonuç kanunların genel ve soyut nitelikte olması, hiç kimseye farklı muamele de bulunulmayıp herkese eşit muamele edilmesi ve herkesin hukuk/kanun önünde eşit olmasıdır.¹⁰ Şekli eşitlik anlayışı eşit haklara ve eşit muameleyle gönderme yapar. Önemli olan muamelenin tutarlılığı olduğu için muamelenin içeriği ile ilgili bir düzenleme de bulunmaz. Muamelenin keyfi veya haksız olup olmadığı değerlendirilmez.¹¹ Şekli eşitlik anlayışı hukuk alanında doğrudan ayrımcılığın yasaklanması şeklinde ortaya çıkmaktadır. Muamelede herkes için tutarlılık söz konusuysa ve hukuk kuralları herkes

⁷ BM, "İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si"

⁸ İdil Işıl Gül ve Ulaş Karan, *Ayrımcılık Yasağı Kavram, Hukuk, İzleme ve Belgeleme*, Edit. Burcu Yeşiladalı ve Gökçeçen Ayata, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2011, s. 10.

⁹ Gül ve Karan, *Ayrımcılık Yasağı Kavram, Hukuk, İzleme ve Belgeleme*, s. 10.

¹⁰ Sandra Fredman, *Discrimination Law*, 2nd Edition, Oxford, New York: Oxford University Press, 2011, s. 8'den aktaran Gonca Kuru, *Ayrımcılık Yasağının Hukuk Felsefesi Açısından Temellendirilmesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2021, s. 51.

¹¹ Kuru, *Ayrımcılık Yasağının Hukuk Felsefesi Açısından Temellendirilmesi*, s. 51.

için aynı şekilde uygulanıyorsa ayrımcılıktan söz edilemeyecektir. Ayrımcılık yapılmadıkça eşitliğin var olduğunu ileri süren bu anlayış, dezavantajlı kişilerin durumlarını göz ardı ederek onların durumlarını düzeltici tedbirlerin alınmasını da gerekli görmemektedir.¹²

Şekli eşitlik anlayışının yani ayrımcılık yasağının her zaman eşitliği sağlamaya yetmemesi bu eksiklikleri gidermeye yönelik maddi eşitlik anlayışının ileri sürülmesine yol açmıştır. Herkesin eşit işleme tabi tutulması, herkese eşit olanın verilmesi kişilerin ihtiyaçlarının, yeteneklerinin ve olanaklarının göz ardı edilmesine ve bazı durumlarda eşitsizliklerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Eşitsizliğin ortaya çıktığı hallerde herkesin eşit bir muameleye değil, tam aksine değişik muamelelere tabi tutulması eşitliği sağlamak için gereklidir.¹³ Şekli eşitlik ile maddi eşitlik anlayışı arasındaki fark maddi eşitlik ile amaçlanan, kişi veya gruplar bakımından farklılıkların göz önünde tutularak herkesin eşit veya aynı kabul edilmemesidir. Maddi eşitlik anlayışında eşitlik, farklılıkların göz ardı edilmesiyle değil aksine herkesin eşit ve aynı olmadığının kabul edilmesiyle sağlanmaktadır.¹⁴

Şekli eşitlik, devlete pasif ve tarafsız olma yani negatif bir yükümlülük getirirken maddi eşitlik ise devlete ayrımcılıktan kaçınmanın yanı sıra bazı pozitif yükümlülükler de getirmektedir. Maddi eşitlik için kamu veya özel sektör aktörlerinin kişilerin ihtiyacı olan mal, hizmet, destek veya programlara erişimlerinin artırılmasına yönelik faaliyetleri gerçekleştirmeleri gerekmektedir.¹⁵ Maddi eşitlik farklılıklara saygı duyulmasına ve farklılıkların birbiriyle uyumlu hale getirilmesine önem atfeder. Mevcut toplumsal yapıların farklılıklarını da göz önünde bulunduracak şekilde dönüştürülmesi amaçlanmaktadır.¹⁶

B. AYRIMCILIK TANIMLARI

Ayrımcılık ana hatlarıyla “eşit hakların esirgenmesi, verilmemesi veya korunmaması amacını güden her türlü farklılık, dışlama, kısıtlama veya tercih” olarak tanımlanır.¹⁷ Hukuk düzenleri eşitliğe karşı olan ayrımcılığı yasaklayarak eşitliğin sağlanmasının önündeki engelleri kaldırmayı amaçlamaktadır.

Ayrımcılıkla ilgili uluslararası sözleşmelerden bir kısmında sözleşmenin konusuyla bağlantılı olarak ayrımcılık tanımları yapılmıştır. 1958 tarihli Uluslararası Çalışma Örgütü'nün 111 no.lu Ayrımcılık (İş ve Meslek) Sözleşmesinin 1. maddesinde istihdam bağlamında olmakla birlikte ayırım deyimi “ırk, renk, cinsiyet, din, siyasal inanç, ulusal veya sosyal menşe bakımından yapılan iş veya meslek edinmede veya edinilen iş veya meslekte tabi olunacak muamelede eşitliği yok edici veya bozucu etkisi olan her türlü ayrılık gözetme, ayrı tutma veya üstün tutmayı” ve “ilgili üye memleketin, varsa temsilci, işçi ve işveren teşekkülleri ve diğer

¹² Kuru, *Ayrımcılık Yasağının Hukuk Felsefesi Açısından Temellendirilmesi*, s. 57.

¹³ Vecdi Aral, *Hukuk Felsefesinin Temel Sorunları*, İstanbul: XII Levha Yayınları, 2012, s. 134.

¹⁴ Anne Smith, “Equality Constitutional Adjudication in South Africa”, *African Human Rights Law Journal*, 14 (2014), s. 613, Oddny Mjöll Arnardottir, “A Future of Multidimensional Disadvantage Equality?”, *The UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities*, Edit. Oddny Mjöll Arnadottir, Gerard Quinn, Leiden, Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2009, s. 50'den aktaran Kuru, *Ayrımcılık Yasağının Hukuk Felsefesi Açısından Temellendirilmesi*, s. 59.

¹⁵ Smith, “Equality Constitutional Adjudication in South Africa”, s. 613.

¹⁶ Kuru, “Ayrımcılık Yasağının Hukuk Felsefesi Açısından Temellendirilmesi”, s. 63.

¹⁷ *İnsan Haklarını Anlamak-İnsan Hakları Eğitimi El Kitabı*, Edit. Wolfgang Benedek, çev. Mehveş Bingöllü Kılıç, Ankara: Türkiye Adalet Akademisi, 3. Baskı, 2014, s. 132.

ilgili makamlarla istişare etmek suretiyle tespit edeceği, meslek veya iş edinmede veya edilen iş veya meslekte tabi olunacak muamelede eşitliği yok edici veya bozucu etkisi olan bütün diğer ayrılık gözetme, ayrı tutma veya üstün tutmayı ” ifade etmek olarak yer almaktadır.¹⁸

1965 tarihli Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 1. maddesi, " ırk ayrımcılığı teriminin, siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel veya kamusal yaşamın herhangi bir alanında insan haklarının ve temel özgürlüklerin eşit bir şekilde tanınmasını, kullanılmasını veya bunlardan yararlanılmasını ortadan kaldırmayı veya engellemeyi amaçlayan veya bu duruma yol açan ırk, renk, soy veya ulusal veya etnik kökene dayalı her türlü ayırım, dışlama, kısıtlama veya tercih ” anlamına geleceğini hükme bağlamaktadır.¹⁹

1979 tarihli Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesinin 1. maddesi de ayrımcılığı kadınlara karşı olan yönüyle ele alarak

“medeni durumlarına bakılmaksızın, kadınların, erkek ve kadın eşitliği temelinde, siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni veya diğer herhangi bir alanda insan hakları ve temel özgürlüklerinin tanınmasını, kullanılmasını veya bunlardan yararlanılmasını engelleme veya ortadan kaldırma amacı taşıyan veya bu sonucu doğuran cinsiyete dayalı her türlü ayırım, dışlama veya kısıtlama”

anlamına geleceği şeklinde tanımlamaktadır.²⁰

BM Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesini denetlemekle görevli İnsan Hakları Komitesinin 1989 yılında kabul ettiği 18 sayılı Genel Yorumunda ayrımcılık kavramının,

“ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka görüşler, ulusal ya da sosyal köken, servet, doğum ya da diğer statüler gibi herhangi bir gerekçeye dayanan ve herkesin bütün hak ve özgürlüklerinin eşit bir şekilde tanınmasını, kullanılmasını ya da uygulanmasını ortadan kaldırma veya zayıflatma amacı veya etkisi olan her türlü ayırım, dışlama, kısıtlama veya tercihi”

ifade edecek şekilde anlaşılması gerektiğini vurgulamıştır.²¹

Ayrımcılık yasağı, kişilere karşı gösterilen farklı işlemlerin kabul edilebilir olması için aleni ve önceden belirlenmiş kriterlere dayanmasını öngörmektedir. Ayrımcılık yasağı, tüm hak ve özgürlüklerin kullanılmasında göz önünde tutulması gereken üstün ve ölçü ilke²² olmasının yanı sıra eşitlik ilkesini güvence altına almaktadır.²³ Ayrımcılık yasağı, eşitlik ilkesinin tabii bir sonucu olmasının yanında ayrılmaz bir parçasıdır.²⁴ İnsan hakları hukukuna dair temel bir ilke

¹⁸ ILO, “111 No’lu Ayrımcılık (İş ve Meslek) Sözleşmesi”, <https://www.ilo.org/tr/resource/111-nolu-ayirimcilik-ve-meslek-sozlesmesi> (Erişim Tarihi 11.01.2026)

¹⁹ BM, “Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme”, <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-convention-elimination-all-forms-racial> (Erişim Tarihi 11.01.2026)

²⁰ BM, “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi”, <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-elimination-all-forms-discrimination-against-women> (Erişim Tarihi 11.01.2026)

²¹ BM İnsan Hakları Komitesi, “Genel Yorum No. 18: Ayrımcılık yapılmaması”, <https://www.refworld.org/legal/general/hrc/1989/en/6268> (Erişim Tarihi 11.01.2026)

²² Gülmez, *İnsan Hakları ve Avrupa Birliği Hukukunda Ayrımcılığın Kaldırılması ve Türkiye*, s. xvi.

²³ Ulaş Karan, “Bireysel Başvuru Kararlarında Ayrımcılık Yasağı ve Eşitlik İlkesi”, *Anayasa Yargısı*, 31/1 (2015), s. 237.

²⁴ Mesut Gülmez, “İnsan Haklarında Ayrımcılık Yasaklı Eşitlik İlkesi: Aykırı Düşünceler”, *Çalışma ve Toplum*, 2/25 (2010), s. 224.

olan ayrımcılık yasağının amacı, bir toplumda herkesin var olan fırsatlara ulaşmak konusunda eşit ve adaletli bir imkana sahip olmasını sağlamaktır.²⁵

İnsan haklarının kapsam ve kişiler bakımından uygulama alanı, ayrımcılığın belirli kişilere, belirli alanlara ve belirli haklara yönelik uygulanması durumunda daralmakta ve işlevsizleşmektedir.²⁶

Ayrımcılık çeşitli şekillerde gerçekleştirilebilmektedir. Bu tasniflerden en yaygını doğrudan ve dolaylı ayrımcılıktır.

Doğrudan ayrımcılık: Bir kişinin veya bir grubun, yasaklanan ayrımcılık sebeplerinden olan dil, din, etnik köken, engellilik gibi durumlardan birine dayalı olarak hak ve özgürlüklerden aynı veya benzer konumda olduğu diğer kişi veya gruplarla eşit bir şekilde yararlanmasının, hak ve özgürlükleri kullanmasının engellenmesine ya da zorlaştırılmasına yol açan her türlü fark, dışlama, sınırlama veya tercihtir.²⁷

Dolaylı ayrımcılık: Ayrımcılığın doğrudan olmasının yasaklanmasının amaçlanan durumun elde edilmesi için yeterli olmaması üzerine ortaya çıkmıştır. Herkese veya her gruba karşı aynı muamele yapıldığı müddetçe eşitsizliğin veya ayrımcılığın olmayacağı anlayışının yansımaları olan doğrudan ayrımcılığa karşın dolaylı ayrımcılık, herkes bakımından aynı şekilde ve görünüşte objektif olan ancak bazı kişi veya gruplar üzerinde diğerlerine nazaran daha fazla olumsuz etkilere sebep olan hukuki düzenlemeler, uygulamalar ve önlemlerdir.²⁸ Özü itibarıyla, görünüşte objektif olan bir uygulamanın bir kişi veya grup açısından diğer kişi veya gruplara göre olumsuz neticeler oluşturmasıdır.²⁹

Eşitsizliklerin ortadan kaldırılması konusunda devletler negatif ve pozitif yükümlülüklere sahiptir.

Negatif yükümlülükte, devletin ayrımcılıktan kaçınma yükümlülüğü söz konusudur.

Pozitif yükümlülüğü ise ayrımcılıktan kaçınmaya ek olarak özel önlemler gibi bir takım önlem alma yükümlülüğüdür. Alınacak bu özel önlemlerin bir kısmı ayrımcılığın önlenmesine ve ortadan kaldırılmasına yönelik iken bir kısmı da geçici nitelikli özel önlemler olarak ayrımcılığın geçmişten gelen etkilerini ortadan kaldırarak eşitliği sağlama amaçlıdır. Geçici nitelikli özel önlemler, eşitliğin sağlanmasıyla birlikte sona erdirilmelidir. Aksi halde eşitliğin başka bir kişi veya grup aleyhine bozulması durumu ortaya çıkacaktır.³⁰ Eşitsiz bir durumu ortadan kaldırma amacıyla gerçekleştirilen farklı muameleler Sözleşmenin 14. Maddesi çerçevesinde korunmaktadır. Mahkeme kabul edilerek uygulanacak özel önlemlere, sadece fiili eşitsizliği

²⁵ Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı, *Avrupa Ayrımcılık Yasağı Hukuku El Kitabı*, 2010, s. 21, https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/10122019114120_ayrimcilik_yasagi.pdf (Erişim Tarihi 15.01.2026)

²⁶ Gülmez, *İnsan Hakları ve Avrupa Birliği Hukukunda Ayrımcılığın Kaldırılması ve Türkiye*, s. 3.

²⁷ Gül ve Karan, *Ayrımcılık Yasağı Kavram, Hukuk, İzleme ve Belgeleme*, s. 9.

²⁸ Gül ve Karan, *Ayrımcılık Yasağı Kavram, Hukuk, İzleme ve Belgeleme*, s. 10.

²⁹ *İnsan Haklarını Anlamak-İnsan Hakları Eğitimi El Kitabı*, s. 133.

³⁰ Gül ve Karan, *Ayrımcılık Yasağı Kavram, Hukuk, İzleme ve Belgeleme*, s. 13.

ortadan kaldırması amacıyla izin verileceğini ve bu amacın gerçekleşmesi ve var olan gerekliliğin ortadan kalkması halinde söz konusu özel önlemin sonlandırılması gerektiğini belirtmektedir.³¹

II. AİHS KAPSAMINDA AYRIMCILIK YASAĞI

A. AİHS 14. MADDESİ KAPSAMINDA AYRIMCILIK YASAĞI

AİHS'nin "Ayrımcılık yasağı" başlıklı 14. maddesi "Bu Sözleşmede tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasi veya diğer kanaatler, ulusal veya toplumsal köken, ulusal bir azınlığa aidiyet, servet, doğum başta olmak üzere herhangi başka bir duruma dayalı hiçbir ayrımcılık gözetilmeksizin sağlanmalıdır." şeklindedir.

AİHS'nin 14. maddesinde düzenlenen ayrımcılık yasağı hem bir hak hem de Sözleşmede yer alan hak ve özgürlüklerden yararlanırken uygulanması gereken temel bir ilkedir.³² Diğer bir ifadeyle hak ve özgürlükleri tamamlayan niteliktedir. 14. madde, Sözleşmede tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanmada söz konusu sebeplerden kaynaklı farklı muamele yapılmamasını ele almaktadır.³³

14. maddede düzenlenen ayrımcılık yasağının sınırını Sözleşmede belirtilen hak ve özgürlükler belirlemektedir. Bu itibarla Sözleşmede düzenlenmeyip ulusal hukukta düzenlenen hak ve özgürlüklerden yararlanma konusunda ayrımcılıktan mağdur olan kimse AİHM'e başvuramayacaktır.³⁴ Fakat daha sonra kabul edilen 12 numaralı Ek Protokolün 'Ayrımcılığın genel olarak yasaklanması' başlıklı 1. maddesinin 1. fıkrasında " Hukuken temin edilmiş olan tüm haklardan yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasi veya diğer kanaatler, ulusal ve sosyal köken, ulusal bir azınlığa mensup olma, servet, doğum veya herhangi bir diğer statü bakımından hiçbir ayrımcılık yapılmadan sağlanır " ve 2. fıkrasında " Hiç kimse, 1. paragrafta belirtildiği şekilde hiçbir gerekçeyle, hiçbir kamu makamı tarafından ayrımcılığa maruz bırakılamaz " hükümleri ile genel bir ayrımcılık yasağı getirilmiş olup Sözleşmede tanınan hak ve özgürlüklere ek olarak iç hukukta düzenlenen tüm hak ve özgürlükler de bu kapsama alınmıştır.³⁵ Bir başka ifadeyle Protokolle Sözleşmede belirtilen özellikleri nedeniyle kişinin AİHS ve ulusal hukukta tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanmada başkaca bir uygulamaya tabi tutulması yasaklanmıştır.³⁶

AİHS 14. maddesi ve 12 numaralı Ek Protokol ayrımcılığın bir tanımını yapmamaktadır. Ancak AİHM, içtihatları ile bir tanım ortaya koymaktadır. AİHS'nin 14. maddesinin ayrımcılık yasağını düzenlemesi ve 14. madde kapsamında yapılan bireysel başvuruların yalnızca

³¹ Ulaş Karan, "Eşitlik İlkesi ve Ayrımcılık Yasağı", *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Kapsamında Bir İnceleme*, Edit. Sibel İnceoğlu, Ankara: Avrupa Konseyi Yayınları, 2013, s. 477.

³² Ensari Yücel, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa Birliği Direktiflerinde Ayrımcılık Yasağı Hukuku", *ADAM Akademi*, 6/1 (2015), s. 62.

³³ Yücel, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa Birliği Direktiflerinde Ayrımcılık Yasağı Hukuku", s. 62.

³⁴ Nuray Aşçı Akıncı, *Türk ve Avrupa Birliği Hukukunda Dolaylı Vergilerde Ayrımcılık Yasağı*, İstanbul: Beta Yayınları, 2014, s. 108.

³⁵ Mehmet Emin Çağırın, *Uluslararası Alanda İnsan Hakları*, genişletilmiş ve gözden geçirilmiş 4. Baskı, Ankara: Turhan Kitabevi, 2020, s. 283.

³⁶ Yücel, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa Birliği Direktiflerinde Ayrımcılık Yasağı Hukuku", s. 63.

ayrımcılık kavramı çerçevesinde incelenmesi sebebiyle AİHM, incelediği kararlarda eşitlik ilkesine ilişkin herhangi bir tanım yapmamıştır.³⁷

Hem Sözleşmenin 14. maddesinde hem de 12 numaralı Ek Protokolün 1. maddesinde eşitlik ilkesine açıkça ve doğrudan bir atıf yapılmamıştır. Ancak Sözleşmenin 1. maddesinde taraf devletler bakımından “kendi yetki alanları içinde bulunan herkese bu Sözleşmenin birinci bölümünde açıklanan hak ve özgürlükleri tanıma” yükümlülüğünü düzenlemesi eşitlik ilkesini bir başka deyişle hak ve özgürlüklerden faydalanma konusunda kişiler bakımından uygulamada ayrımcılık yapılmamasını içermektedir. Bu açıdan Sözleşmede teminat altına alınan haklar ve tüketici olmayacak şekilde sayılan sebepler temelinde ayrımcılık yasağı getirilmiştir.³⁸

Ayrımcılık yasağını düzenlemekle birlikte eşitlik ilkesine yer vermeyen 12 numaralı Ek Protokolü açıklayan raporda, Sözleşmedeki bu boşluk değerlendirilerek eşitlik ilkesinin 14. maddede açıkça yer almamış olmasına karşın ayrımcılık yapılmaması ve eşitlik ilkesinin birbirinden ayrılmaz şekilde birbirine bağlı olduğu ifade edilmiştir. Eşitlik ilkesinin “eşit durumlarda eşit biçimde işlem yapılmasını ve eşitsiz durumlarda da farklı işlem yapılması” olduğunu belirten rapor, nesnel ve makul bir gerekçe olmadıkça bu konuyu ihlal eden her eylemin ayrımcılık olduğunu belirtmiştir.³⁹

Sözleşmenin taraf devletlerce korunmasını düzenlediği hak ve özgürlüklerin herkes bakımından geçerli olması sebebiyle bu hak ve özgürlükleri kullanma ve bunlardan yararlanma konusunda bireyler arasında ayırım gözetilmesi açıkça yasaklanmıştır. Bu durum Sözleşme ile güvence altına alınmamakla birlikte yasalar önünde eşitlik ilkesinin bir sonucudur. 14. madde aynı veya benzer durumda bulunan kişileri, haklı bir sebebe dayanmayan farklı muameleye karşı korumaktadır.⁴⁰

Devlet yükümlülüklerinin ötesine geçerek Sözleşmede güvence altına alınan hakların içerdiğinden daha geniş kapsamda ilave haklar tanıyorsa bu hakların uygulanmasında da Sözleşmenin 14. maddesi bağlamında ayrımcı nitelikte tedbirler alamaz.⁴¹

B. AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİNE EK 12 NUMARALI PROTOKOL KAPSAMINDA AYRIMCILIK YASAĞI

4 Kasım 2000 tarihinde imzaya açılan 12 numaralı Ek Protokol, 1 Nisan 2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşmede ayrımcılık yasağı, Sözleşmedeki haklara erişmek bakımından

³⁷ Karan, “Bireysel Başvuru Kararlarında Ayrımcılık Yasağı ve Eşitlik İlkesi”, s. 238.

³⁸ Gülmez, *İnsan Hakları ve Avrupa Birliği Hukukunda Ayrımcılığın Kaldırılması ve Türkiye*, s. 20.

³⁹ Council of Europe, “Explanatory Report to the Protocol No. 12 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms”, Rome, 4.11.2000, para 15, p.3. <https://rm.coe.int/09000016800cce48> (Erişim Tarihi 15.01.2026)

⁴⁰ Şeref Gözübüyük ve Feyyaz Gölcüklü, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulanması Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İnceleme ve Yargılama Yöntemi*, Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları, genişletilmiş 7. baskı, 2007, s. 400.

⁴¹ X ve Diğerleri v. Avusturya, (Başvuru No: 1901/07), 19.02.2013, prg. 135; Savez Crkava “Riječ životu” ve Diğerleri v. Hırvatistan, (Başvuru No: 7798/08), 09.12.2010, prg. 58; Cumhuriyetçi Eğitim ve Kültür Merkezi Vakfı v. Türkiye, (Başvuru No: 32093/10), 02.12.2014, prg. 48.

geçerli iken 12 numaralı Ek Protokol’de farklı bir düzenleme yapılarak hukuken tanınmış herhangi bir haktan yararlanma bakımından ayrımcılık yasaklanmıştır.⁴²

12 numaralı Ek Protokol kişileri, Devletin gerçekleştirdiği ayrımcılıktan korumasına karşın, “ayrımcılığın özel kişiler arasındaki ilişkilerden dolayı meydana geldiği durumlar”da açıklayıcı rapor, 1. maddenin taraf devletleri ayrımcılığı önlemek amacıyla tedbir almaya mecbur kıldığını belirtmektedir.⁴³

12 numaralı Ek Protokol korumanın haklar bakımından maddi kapsamını Sözleşmeye nazaran genişletmiştir. Sözleşmenin öngördüğü sınırlamayı kaldırmıştır. Sözleşme, Sözleşmede ve eki olan protokollerde teminat altına alınan hak ve özgürlüklerden yararlanmada, 12 numaralı Ek Protokol ise; Sözleşmedeki haklarla sınırlı olmadan “yasanın öngördüğü her türlü haktan” yararlanmada ayrımcılığa karşı teminat oluşturmuştur. İlâveten Protokolde düzenlenen ayrımcılığa karşı koruma sadece ‘her türlü hak’ ile sınırlı değildir, ayrıca kamu yetkililerinin işlemlerinden veya hareketsiz kalmalarından (susmak, işlem yapmamak gibi) kaynaklanan pasif ayrımcılıklara karşı da koruma getirmektedir.⁴⁴ 12 numaralı Ek Protokolün 1/1. maddesinde yer alan yasa terimi, ulusal hukukun yanında uluslararası hukuku da kapsamaktadır.⁴⁵

12 numaralı Ek Protokolün 14. maddeden farklı olarak getirdiği bir diğer yenilik 1/2. maddesinde düzenlenen kamu yetkililerine getirilen ayrımcılık yapmama yükümlülüğüdür. Bu çerçevede kamu görevlisinin hiç kimseye ayrımcılık yapmaması gereklidir.⁴⁶ 12 numaralı Ek Protokole ilişkin açıklayıcı rapora göre, 12 numaralı Ek Protokolün 1. maddesinin koruduğu alan dört durum ile ilgilidir. Bu doğrultuda kişinin şu hallerde ayrımcılığa maruz kalmış olması gereklidir.⁴⁷

1. Ulusal hukukun kişiye özel olarak tanıdığı her türlü haktan yararlanırken ayrımcılık yapılması,
2. Kamu yetkililerinin ulusal hukuktaki açık yükümlülüklerinden kaynaklanan her türlü haktan yararlanırken ayrımcılık yapılması,
3. Kamu yetkililerinin takdir yetkisini kullanırken ayrımcılık yapması,
4. Kamu yetkililerinin başkaca işlemlerinden veya işlem yapmamasından kaynaklanan ayrımcılıkları.

Kamu yetkilisi sadece idari yetkilerle sınırlı olmayıp mahkemeleri ve yasama organını da kapsamaktadır. Ayrıca devletin özel kişilerce uygulanan ayrımcılığı da yasaklayacak şekilde önlemler alma yükümlülüğü bulunmaktadır.⁴⁸ 12 numaralı Ek Protokol’ün 1. maddesinin temel

⁴² Enver Elverdi, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları ve Avrupa Birliği Ayrımcılık Yasağı Direktifleri Çerçevesinde Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu’nun Bir Değerlendirmesi”, *Yasama Dergisi*, 45/1 (2022), s. 112.

⁴³ Council of Europe, “Explanatory Report to the Protocol No. 12 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms”, para. 24, p.5.

⁴⁴ Gülmez, *İnsan Hakları ve Avrupa Birliği Hukukunda Ayrımcılığın Kaldırılması ve Türkiye*, s. 272.

⁴⁵ Council of Europe, “Explanatory Report to the Protocol No. 12 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms”, para.29, p. 6.

⁴⁶ Gülmez, *İnsan Hakları ve Avrupa Birliği Hukukunda Ayrımcılığın Kaldırılması ve Türkiye*, s. 273.

⁴⁷ Council of Europe, “Explanatory Report to the Protocol No. 12 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms”, para 22, p. 5.

⁴⁸ AB Temel Haklar Ajansı, *Avrupa Ayrımcılık Yasağı Hukuku El Kitabı*, 2010, s. 64.

amacı taraf devletler bakımından bireylere karşı her türlü ayrımcılıktan kaçınma yükümlülüğünü sağlamaktır.⁴⁹

III. AİHM KARARLARI ÇERÇEVESİNDE AYRIMCILIK VE DİN TEMELLİ AYRIMCILIK

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin uygulanmasını denetlemekte olan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Avrupa Birliği Adalet Divanı karşılıklı olarak birbirlerini etkiledikleri ve yeni bir koruma çerçevesi oluşturan dinamik bir ilişki başlatmıştır. Bu diyalog neticesinde AİHM, AB hukukunun etkisiyle dolaylı ayrımcılığı kabul etmiş ve pozitif eylem, ispat külfetinin belirlenmesi ve 14. maddenin ihlali olasılığının değerlendirilmesinde, toplumsal ve hukuksal araçların göz önünde tutulması gibi bazı unsurları AB hukuk uygulamasından etkilenerek benimsemiştir.⁵⁰

A. AİHM VE AYRIMCILIK YASAĞI

Sözleşmenin 14. maddesinde ve 12 numaralı Ek Protokolde düzenlenen ayrımcılık yasasının somut durumlarda nasıl anlaşılması gerektiği konusu ile yasağa aykırılık teşkil etmeyen uygulamaların neler olduğuna ilişkin AİHM'in kararları yol gösterici niteliktedir.

AİHM ayrımcılık kavramını tanımlamanın yanı sıra Sözleşmenin doğrudan ayrımcılıktan başka dolaylı ayrımcılığı da kapsadığını belirtmiştir.⁵¹ AİHM'e göre doğrudan ayrımcılık "genel olarak bir birey ya da gruba, uygun haklı gösterme olmaksızın, Sözleşme daha elverişli bir işlem gerektirmese bile, bir başkasına oranla daha az iyi davranıldığı durumları kapsar"⁵² Bu tanıma göre 14. madde metninde yer almayan ancak mahkemece aranan üç şart bulunmaktadır.⁵³

1. Sözleşmenin tanıdığı haklardan faydalanmada veya birinin kullanılmasında nispeten benzer durumda bulunan kişilere yönelik muamele farkı; Mahkeme içtihatlarında, yalnızca tanımlanabilir bir özellik veya "statü"ye dayalı muamele farklılıklarının, Madde 14 anlamında ayrımcılık teşkil edebileceğini

⁴⁹ Council of Europe, "Explanatory Report to the Protocol No. 12 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms", para.16, 24, p. 4, 5.

⁵⁰ Łukasz Bojarski, Isabelle Chopin, Barbara Cohen, Uyen Do, Lilla Farkas ve Romanița Iordache, *Ayrımcılık Yasası Eğitimi El Kitabı*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Mayıs 2012, s. 19, <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/publication/8-ayrmlck-yasag-egitimi-el-kitab/> (Erişim Tarihi 17.01.2026)

⁵¹ Avrupa Birliği Adalet Divanı'nın (ABAD) içtihatları, AİHM'nin davalarında dolaylı ayrımcılık kavramını geliştirmesinde etkili bir öncüdür. Kristen Barnes, "Adjudicating Equality: Antidiscrimination Education Jurisprudence in the European Court Of Human Rights", *Harvard Journal On Racial & Ethnic Justice*, 33 (2017), p. 218.

⁵² Abdulaziz, Cabales and Balkandali v. Birleşik Krallık, (Başvuru No: 9214/80; 9473/81; 9474/81), 28.05.1985, prg. 82. AB'nin 2000 Irk Eşitliği Direktifi doğrudan ayrımcılığı; Bir kişinin, ırk veya etnik kökeni nedeniyle benzer bir durumda başka bir kişiye göre daha az olumlu muamele görmesi, gönmüş olması veya görececek olması olarak tanımlar. The Council of the European Union, "Implementing the Principle of Equal Treatment Between Persons Irrespective of Racial or Ethnic Origin", Council Directive 2000/43/EC, Article 2/1. https://arhiv.varuh-rs.si/fileadmin/user_upload/pdf/pravni_dokumenti/direktiva_rasna_enakost.pdf (Erişim Tarihi 17.01.2026)

⁵³ X ve Diğerleri v. Avusturya prg. 98; Vallianatos ve Diğerleri v. Yunanistan, (Başvuru No: 29381/09 ve 32684/09) 07.11.2013, prg. 76; Hämäläinen v. Finlandiya, (Başvuru No: 37359/09), 16.07.2014, prg. 108, İzzettin Doğan ve Diğerleri v. Türkiye, (Başvuru No: 62649/10), 26.04.2016, prg. 156, D. H. ve Diğerleri v. Çek Cumhuriyeti, (Başvuru No: 57325/00), 13.11.2007, prg. 175.

belirlemiştir.⁵⁴ Başvuran 14. madde kapsamında bir başvuruda bulunurken kendisi ile nispeten benzer durumdaki bir başka kişi veya kişilerden başkaca bir işlem yapıldığını veya nispeten farklı bir durumda olan kişilerle eşit işlem gördüğünü ispatlamak zorundadır. Mahkeme Sözleşmeye taraf bir devletin aralarında fiili eşitsizlikleri düzeltmek amacıyla bazı gruplara farklı davranılmasını 14. maddenin yasaklamadığı şeklinde değerlendirmektedir. Kaldı ki bazı durumlarda farklı muamele yoluyla eşitsizliklerin giderilmemesi 14. maddenin ihlaline yol açabilmektedir.⁵⁵ 14. madde gereken hallerde farklı fiili durumları, objektif olarak değerlendirerek kamu menfaatine dayalı toplumun menfaatlerinin korunması ile Sözleşme tarafından güvence altına alınan hak ve özgürlüklere saygı gösterilmesi arasında adil bir denge kuran muamele farklılıklarını yasaklamamaktadır.

2. Nesnel ve makul bir haklı gerekçenin olmaması; Farklı işlem/muamele nesnel ve makul bir kanıt/gerekçeye dayanmıyorsa işlem eşitliği ihlal edilmiştir. Mahkeme ayrımcılığı, muamele farkının nesnel ve meşru bir amacı ve makul bir gerekçesi olmadan, konuyla bağlantılı olarak benzer durumda olan kişilerin farklı muameleye maruz kalması şeklinde tanımlamaktadır.⁵⁶
3. Amaç ile kullanılan araç arasındaki orantılılık; Sözleşmenin tanıdığı bir hakkın kullanılmasındaki farklı muamelelerin geçerli bir amaç izlemesinin yanında başvuru araçları ve izlenen amaç arasında makul bir orantılılık ilişkisinin de varlığı gereklidir. Aksi halde 14. madde ihlal edilmiş olmaktadır. Mahkeme, uygulanan yöntemler ile ulaşılmak istenen amaç arasında kabul edilebilir bir orantılılık ilişkisinin bulunmaması durumunda bu işlem farkını ayrımcılık olarak nitelendirmektedir.⁵⁷

Makul orantılılık ilişkisi çerçevesinde Mahkeme, ulusal yetkililerin takdir yetkisini kullanışını değerlendirir. Taraflara tanınan takdir alanı (yetkisi) devletlerce keyfi yetki kullanımına dönüştürülemez. Ulusal makamların kararının 14. maddenin gerekleriyle örtüşüp örtüşmediği Mahkemenin denetimine tabidir.⁵⁸ Orantılılık ilkesini yerine getirmek için, davalı bir devlet "belirli bir hedef ile bu hedefi gerçekleştirmek için kullanılan araçlar arasında makul bir ilişki" olduğunu göstermelidir. Takdir yetkisi/payı, bir sözleşmeci devletin yeni önlemler uyguladığında veya mevcut önlemlerin Sözleşme gerekliliklerine uygun olduğunu iddia ettiğinde Sözleşmeyi kendi iç hukuk çerçevesine çevirmek için sahip olduğu takdir yetkisini ifade eder. Mahkeme takdir yetkisini/payını "yerel otoriteler ile Mahkeme arasındaki ilişkileri tanımlamak için bir araç" olarak tanımlamıştır. AİHM takdir yetkisini/payını değerlendirirken üye devletlere tanınması gereken serbestliği belirlemekle görevlidir.⁵⁹ Sözleşmeci devletler benzer durumdaki diğer farklılıkların hukuken başkaca bir muameleyi meşrulaştırıp meşrulaştırmayacağı veya

⁵⁴ O'Donoghue ve Diğerleri v. Birleşik Krallık, (Başvuru No: 34848/07), 14.12.2010, prg. 101.

⁵⁵ D. H. ve Diğerleri v. Çek Cumhuriyeti, prg. 175, Runkee ve White v. Birleşik Krallık, (Başvuru No: 42949/98 ve 53134/99), 10 Mayıs 2007, prg. 35.

⁵⁶ Hämäläinen v. Finlandiya, prg. 108, Zarb Adami v Malta (Başvuru No:17209/02), 20.06.2006, prg. 71,72.

⁵⁷ Eweida ve Diğerleri v. Birleşik Krallık, (Başvuru No: 48420/10, 59842/10, 36516/10), 15.01.2013, prg. 87, 88.

⁵⁸ Gülmez, *İnsan Hakları ve Avrupa Birliği Hukukunda Ayrımcılığın Kaldırılması ve Türkiye*, s. 263.

⁵⁹ A. ve Diğerleri v. Birleşik Krallık, (Başvuru No: 3455/05), 19.02.2009, prg. 184.

hangi oranda meşrulaştıracağıının belirlenmesi bakımından belirli bir takdir yetkisine sahiptir.⁶⁰ Bu takdir yetkisi, devletin ekonomik düzeyiyle yakından ilgili olup ekonomik önlemlerin Devlet tarafından kabulü konusunda daha fazladır.⁶¹

AİHM'e göre dolaylı ayrımcılık " belirli bir grup üzerinde orantısız bir biçimde olumsuz etki doğuran genel bir politika veya tedbir, söz konusu grubu özel olarak hedef almamasına rağmen ayrımcılık olarak değerlendirilebilir ve potansiyel bakımdan Sözleşmeye aykırı olan bu ayrımcılık *de facto* bir durumdan kaynaklanabilir ".⁶² Dolaylı ayrımcılıktan bahsedebilmek için öncelikle herkese uygulanan görünüşte objektif olan bir düzenleme veya uygulama olmalı ikinci olarak, görünüşte objektif olan bu düzenleme veya uygulamanın korunan belirli bir grubu dezavantajlı bir duruma sokması⁶³ üçüncü olarak da tarafsız uygulama, tedbir veya kuralı meşru kılacak bir gerekçesinin olmaması gerekmektedir.⁶⁴

AİHM'nin dolaylı ayrımcılık formülasyonunun şekillenmesinde özellikle etkili olan belge, AB'nin 2000 Irk Eşitliği Direktifidir. Direktif, dolaylı ayrımcılığı şu şekilde tanımlar: " Görünüşte tarafsız bir hüküm, ölçüt veya uygulama, ırksal veya etnik kökenli kişileri diğer kişilere kıyasla belirli bir dezavantaja sokması durumunda, bu hüküm, kriter veya uygulama meşru bir amaçla nesnel olarak gerekçelendirilmedikçe ve bu amaca ulaşma araçları uygun ve gerekli olmadıkça, dolaylı ayrımcılık gerçekleşmiş sayılır ".⁶⁵ Doğrudan ayrımcılıkla dolaylı ayrımcılık arasındaki esas fark, doğrudan ayrımcılığın farklı muameleyi yasaklamasına karşın dolaylı ayrımcılığın ayrımcı etkileri olan aynı muameleyi yasaklamasıdır.⁶⁶

AİHM ayrımcılıkla ilgili bir dosyayı incelerken, Sözleşmenin 14. maddesi yönünden bir muameledeki farklılık, haklı bir amaca sahip değilse veya kullanılan yöntemler ile ulaşılmak istenen hedef arasında kabul edilebilir bir oranlılık ilişkisi bulunmuyorsa, nesnel/objektif ve makul bir haklılık söz konusu olamayacak ve bu işlem farklılığı ayrımcılık oluşturacaktır.⁶⁷ Sözleşmenin güvencesindeki haklardan ayrımcılığa uğramaksızın yararlanma hakkı aynı zamanda devletlerin nesnel ve makul bir haklılığa dayanmayan, durumları anlamlı bir biçimde birbirinden farklı olan kişilere farklı işlem uygulamadığı zaman da ihlal edilmiştir.⁶⁸

⁶⁰ Chassagnou ve Diğerleri v. Fransa (Başvuru No. 25088/94, 28331/95 ve 28443/95), 29.04.1999, prg. 91; Ünal Tekeli v. Türkiye, (Başvuru No. 29865/96), 16.11.2004, prg. 52.

⁶¹ Zarb Adami v Malta, prg. 74, Gaygusuz v. Avusturya, (Başvuru No:17371/90), 16.09.1996, prg. 42, Rasmussen v. Danimarka, (Başvuru No. 8777/79), 28.11.1984, prg 39.

⁶² Opuz v. Türkiye, (Başvuru No. 33401/02), 09.06.2009, prg. 183, D.H. ve Diğerleri v. Çek Cumhuriyeti, prg. 175-180, European Communities, *The Prohibition of Discrimination under European Human Rights Law*, 2011, s. 25, https://www.ab.gov.tr/files/artdb/evt/1_avrupa_birligi/1_6_raporlar/1_3_diger/human_rights/prohibition_of_discrimination_under_european_human_rights_law.pdf (Erişim Tarihi 10.01.2026)

⁶³ Elverdi, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları ve Avrupa Birliği Ayrımcılık Yasası Direktifleri Çerçevesinde Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu'nun Bir Değerlendirmesi", s. 102.

⁶⁴ Gül ve Karan, *Ayrımcılık Yasası Kavram, Hukuk, İzleme ve Belgeleme*, s. 10.

⁶⁵ The Council of the European Union, "Implementing the Principle of Equal Treatment Between Persons Irrespective of Racial or Ethnic Origin", Article 2/2.

⁶⁶ Gül ve Karan, *Ayrımcılık Yasası Kavram, Hukuk, İzleme ve Belgeleme*, s. 10.

⁶⁷ "Belçika'da Eğitimde Dil Kullanımına İlişkin Yasaların Bazı Yönlerine İlişkin" v. Belçika (Belçika Dil Davası), 1474/62, 1677/62, 1691/62, 1769/63, 1994/63, 2126/64), 23.07.1968, prg. 8-10, Marckx v. Belçika, (Başvuru No. 6833/74), 13.06.1979, prg. 33, Rasmussen v. Danimarka, prg. 38, European Communities, *The Prohibition of Discrimination under European Human Rights Law*, s. 15.

⁶⁸ Thlimmenos v. Yunanistan, (Başvuru No. 34369/97), 06.04.2000, prg. 44.

Ayrımcılık Yasağı ile ilgili Kriterler:

1. Farklı muamelenin belirlenmesi: Mahkeme ayrımcılığa uğradığı iddiasıyla ilgili başvuruçunun benzer durumda olan başka kişiler daha olumlu muamele görürken başvuruçunun bu kişilerden başka bir muamele görüp görmediğini incelemektedir.⁶⁹
2. Durumlar karşılaştırılabilir nitelikte olmalı: Başvuranın ayrımcılığa uğradığı iddiasını dayanak yaptığı kişi, grup ya da durumla ilgili olarak karşılaştırmanın mümkün olması gerekmektedir. Karşılaştırmanın mümkün olmadığı durumlarda ayrımcılığın neye göre yapıldığı tespit edilemeyeceğinden Mahkeme değerlendirme yapmamaktadır.⁷⁰
3. Durumları önemli oranda başka olan kişilere farklı muamele yükümlülüğü: Mahkemeye göre, Sözleşme çerçevesinde teminat altına alınan haklardan yararlanma konusunda ayrımcılığa uğramama hakkı, aynı zamanda devletlerin makul ve nesnel bir gerekçe sunmaksızın, durumları önemli oranda başka olan kişilere farklı muamele etmediği zaman da ihlal edilmektedir.
4. Yasaklanmış ayrımcılık sebepleri: Mahkemeye göre 14. madde her türlü farklı muameleyi yasaklamayıp ancak kişilerin veya grupların birbirinden ayrılabilirdiği, kişisel bir nitelik temeline veya böyle bir sebebe dayanan farklı muameleleri yasaklamaktadır.⁷¹

14. madde pozitif, yani hak ve özgürlüklerden yararlanma konusundaki ayrımcılık yasağının yanı sıra negatif, yani hak veya özgürlüklerin sınırlandırılması ayrımcılık yasağını da içermektedir.⁷² 14. maddenin ihlali ile ilgili başvuruları incelerken Mahkeme bir başvuranın uygulanan muamelede farklılık olduğu iddiası karşısında bu farklılığın haklı gerekçelere dayandığının ortaya konulmasını devlete yüklemektedir.⁷³ Dolaylı ayrımcılık iddiasında bulunan kişi, objektif kural, kriter veya uygulama neticesinde kendisinin aleyhine ortaya çıkan olumsuz durumu/etkiyi ispatlamakla yükümlüdür.⁷⁴

Sözleşme devletlerin bazı kategori veya grubun diğerlerinden başka bir muameleye tabi tutulmasına yol açacak genel planlama programlarını yasal düzenlemelerle sağlamasını engellemektedir. Ancak yasanın düzenlediği kategori veya grubun tamamını içeren muamele farklılığının Sözleşme ve Protokoller kapsamında meşru olması gerekmektedir.⁷⁵ Başka bir deyişle, 14. madde farklı olaylara ve şartlara ilişkin objektif değerlendirme ile birlikte kamu yararı

⁶⁹ Avrupa Konseyi/AİHM, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 14. maddesi ve Sözleşmeye Ek 12 No.lu Protokol'ün 1. maddesine ilişkin Rehber*, 31.12.2024, s.17, https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_14_art_1_protocol_12_tur (Erisim Tarihi 12.01.2026)

⁷⁰ Van der Musselle v. Belçika, (Başvuru No. 8919/80), 23.11.1983, prg. 45, 46.

⁷¹ David Harris, Michael O'Boyle, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku*, Edit. Bates, Carla Buckley, çev. Mehveş Bingöllü Kılıç, Ulaş Karan, Ankara: Şen Matbaa, s. 605.

⁷² Gözübüyük ve Gölcüklü, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İnceleme ve Yargılama Yöntemi*, s. 402.

⁷³ D.H. ve Diğerleri v. Çek Cumhuriyeti, prg. 177, Kurić ve Diğerleri v. Slovenya, (Başvuru No. 26828/06), 26.06.2012, prg. 389, Timişev v. Rusya, (Başvuru No. 55762/00 ve 55974/00), 13.12.2005, para. 57; ve Chasagnou ve Diğerleri v. Fransa, prg. 92.

⁷⁴ Karan, "Eşitlik İlkesi ve Ayrımcılık Yasağı", s. 474.

⁷⁵ Şerife Yiğit v. Türkiye, (Başvuru No. 3976/05), 02.11.2010, prg. 67; Ždanoka v. Letonya, (Başvuru No. 58278/00), 16.03.2006, prg. 112.

odaklı toplumun çıkarlarının korunması ve Sözleşme tarafından teminat altına alınan hak ve özgürlüklere saygı arasında makul bir denge gözetilerek oluşturulan muamele/işlem farklılığını yasaklamamaktadır.⁷⁶

AİHM' göre, ayrıca belirli bir grup açısından orantılı olmayan şekilde olumsuz etkilere sahip (prejudicial) genel bir politika veya tedbirin özel olarak o gruba yönelik olup olmadığı göz önünde bulundurulmaksızın ayrımcı nitelikte kabul edilebilecektir.⁷⁷ Ayrımcılığa uğrayan kişilere bu muameleye yönelik hukuki yollara başvuru hakkının tanınması ve sağlanması gerekmekte ve Sözleşmenin tarafı devletlerin ayrımcılığa karşı gerçek ve etkin bir koruma sağlamak için yargı sistemi oluşturma yükümlülükleri söz konusudur.⁷⁸ Mahkemeye göre, bir devlet Sözleşmedeki bir hak çerçevesinde yükümlülüklerinin ötesine geçerse bunu ayrımcı olmayan bir şekilde yapmalıdır.⁷⁹

AİHS'de ayrımcılık oluşturabilecek hususlar olarak cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasal veya diğer kanaatler, ulusal veya sosyal köken, ulusal bir azınlığa aidiyet, servet, doğum sayılmış, 've benzeri statüler' ifadesi ile de ayrımcılık oluşturabilecek başka olasılıklar göz önünde tutularak liste sınırlandırılmamıştır. AİHM, bu anlayışla Sözleşme metninde olmamasına rağmen kişilerin sahip olduğu başka özelliklerden dolayı karşılaştıkları ayrımcılığa yönelik yapılan başvuruları da kabul ederek karara bağlamıştır. Mahkeme, Sözleşmede yer almayan engellilik⁸⁰, cinsel yönelim⁸¹, yaş⁸² kaynaklı ayrımcılık şikayetlerini 've benzeri statüler' kapsamında ele almıştır. Mahkeme "ayrımcılık nedenleri" bakımından pozitif metinle uyumlu olarak ilkece dar yoruma bağlı kalmamıştır.⁸³

AİHM'in Sözleşmenin 14. maddesine yönelik yaklaşımındaki önemli bir değişiklik ayrımcılık karşıtı hükmü yardımcı bir hüküm olmaktan çıkarıp hükme özerk bir yapı kazandırmıştır. Maddi bir hükmün ihlali olmasa dahi 14. maddenin ihlal edilebileceğini kabul ederek hükmü bağımlılıktan kurtarmıştır.⁸⁴ 14. maddenin uygulanmasına yönelik temel ilkeler, AİHM'in başka bir madde ihlal edilmemiş olsa dahi 14. maddenin ihlal edilebileceğini kabul ettiği 1968 tarihli Belçika Dil davasında gösterilmiştir.⁸⁵ Mahkemeye Sözleşmenin maddi nitelikli maddelerinden birinin tek başına veya 14. madde ile birlikte ihlal edildiği iddiası ile müracaat edildiğinde, Mahkeme, maddi nitelikteki maddenin ihlal edildiğine karar vermesi durumunda, başvuruyu 14. madde çerçevesinde incelemeyi genellikle gerekli bulmamaktadır.

⁷⁶ Şerife Yiğit v. Türkiye, prg. 68, Ünal Tekeli v. Türkiye, prg. 51.

⁷⁷ D.H. ve Diğerleri v. Çek Cumhuriyeti, prg. 175, 184-185; Kurić ve Diğerleri v. Slovenya, prg. 388; S.A.S. v. Fransa, (Başvuru No. 43835/11), 01.07.2014, prg. 161.

⁷⁸ Danilenkov ve Diğerleri v. Rusya, (Başvuru No. 67336/01), 30.07.2009, prg. 124, Karan, "Eşitlik İlkesi ve Ayrımcılık Yasağı", s. 466.

⁷⁹ Harris and O'Boyle, s. 601, D.H. ve Diğerleri v. Çek Cumhuriyeti, prg. 175, 184; Opuz v. Türkiye, prg. 183.

⁸⁰ Glor v. İsviçre, (Başvuru No. 13444/04), 30.04.2009, prg. 71-83.

⁸¹ Vallianatos ve Diğerleri v. Yunanistan, prg. 77.

⁸² Schwizgebel vs. İsviçre, (Başvuru No. 25762/07), 10.06.2010, prg. 76-96.

⁸³ Yücel, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa Birliği Direktiflerinde Ayrımcılık Yasağı Hukuku", s. 68.

⁸⁴ Moritz Baumgärtel and Sarah Ganty, "On the Basis of Migratory Vulnerability: Augmenting Article 14 of the European Convention on Human Rights in the Context of Migration", *International Journal of Law in Context* 20 (2024), s. 94.

⁸⁵ "Belçika'da Eğitimde Dil Kullanımına İlişkin Yasaların Bazı Yönlerine İlişkin" v. Belçika, prg. 8-11.

Buna ek olarak açık olan eşitsiz bir muamele, vakanın temel bir hususuna ilişkinse, Mahkeme davayı 14. maddeyle birlikte ele alarak inceleme yapabilmektedir.⁸⁶

14. maddenin uygulanabilirliği konusundaki özerklik, usule ilişkin bazı sonuçlara yol açmaktadır. Mahkeme bazı davalarda öncelikle ihlalin olduğu iddiasını içeren temel maddeyi ele almış sonrasında temel maddeyle bağlantılı olacak şekilde 14. maddenin ihlali iddiasını incelemiştir. (Marckx v. Belçika; Baçzkowski ve Diğerleri v. Polonya; Aziz v. Kıbrıs; Nachova ve Diğerleri v. Bulgaristan). Bazı davalarda ise Sözleşmenin temel maddesinin 14. maddeyle bağlantılı olarak ihlal edildiği kararını vererek tek başına temel maddenin ihlalinin incelemeyi lüzum görmemiştir. (Molla Sali v. Yunanistan; Rangelov v. Almanya; Andrejeva v. Letonya; Barrow v. Birleşik Krallık; Sidabras ve Džiautas v. Litvanya; Rasmussen v. Polonya).⁸⁷

B. DİN TEMELLİ AYIRIMCILIK YASAĞINA İLİŞKİN AİHM KARARLARI

Ayrımcılık çeşitlerinden biri olan din eksenli ayrımcılık kişinin mensubu olduğu din, inanç veya mezhep sebebiyle başkaca bir muameleye uğradığında ortaya çıkan ayrımcılık şeklidir. Kişinin bir inancının bağlı olması gibi herhangi bir inanca bağlı olmaması da ayrımcılık sebebi olabilmektedir.⁸⁸ Din temelli ayrımcılığa da diğer ayrımcılık sebeplerindeki gibi doğrudan veya dolaylı şekilde rastlanmaktadır. Kişinin hukuk düzeni tarafından sağlanan hak ve özgürlüklerden karşılaştırılabilir durumda olanlara oranla eşit bir biçimde faydalanmasını din, inanç ve mezhebi sebebiyle engelleyen veya zorlaştıran her türlü farklı muamele din, inanç veya mezhep temelinde doğrudan ayrımcılığı⁸⁹ tarif ederken görünüşte ayrımcı olmayan her türlü eylem, işlem ve uygulamalar neticesinde kişi dini, inancı ve mezhebiyle ilgili hukuk sistemi tarafından tanınmış hak ve özgürlüklerden faydalanma bakımından objektif olarak meşrulaştırılmayan olumsuz bir durumda kalıyorsa din, inanç ve mezhep temelinde dolaylı ayrımcılıktan söz edilmektedir.⁹⁰

Mahkeme Sözleşmede dile getirilen düşünce, vicdan ve din özgürlüğünü demokratik bir toplumun gereklerinden saymaktadır. Bu özgürlük dini açıdan inananların kimliklerini ve dünya görüşlerini oluşturan en önemli unsurlardan kabul edilirken ateist, agnostik, şüpheli bireyler bakımından da değerlidir. Din özgürlüğü, dini inanç sahibi olma veya olmama ve bir dinin gereklerine uygun davranma veya davranmama özgürlüğünü de kapsamaktadır.⁹¹ Din temelinde ayrımcılık iddiasına ilişkin incelemede kişilerin sahip oldukları dini özgürlüklerini kullanmaları konusunda ayrımcılığa uğrayıp uğramadığı değerlendirilmektedir.

Sözleşmenin 14. maddesindeki yasaklardan dine dayalı ayrımcılıklar belli bir ağırlığa ulaşırsa Sözleşmenin 3. maddesinin mutlak şekilde yasakladığı aşağılayıcı bir davranış

⁸⁶ Aziz v. Kıbrıs, (Başvuru No. 69949/01), 22.06.2004, prg. 35; Airey v. İrlanda, (Başvuru No. 6289/73), 09.10.1979, prg. 30, Chassagnou v. Fransa, prg. 89.

⁸⁷ Avrupa Konseyi/AİHM, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 14. maddesi ve Sözleşmeye Ek 12 No.lu Protokol'ün 1. maddesine ilişkin Rehber*, s. 7.

⁸⁸ Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, *Ayrımcılıkla Mücadele ve Eşitlik Rehberi*, s. 16, <https://www.ti-hek.gov.tr/upload/pdf/ayrimcilikle-mucadele-ve-esitlik-rehberi/PDF.pdf> (Erişim Tarihi 12.01.2026)

⁸⁹ Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, *Din, İnanç ve Mezhep Temellerinde Ayrımcılık*, s.7, <https://www.ti-hek.gov.tr/public/editor/uploads/din-inanc-mezhep-temelinde-ayrimcilik.pdf> (12.01.2026)

⁹⁰ Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, *Din, İnanç ve Mezhep Temellerinde Ayrımcılık*, s. 7.

⁹¹ Kokkinakis v. Yunanistan, (Başvuru No. 14307/88), 25.05.1993, prg. 31, Buscarini ve Diğerleri v. San Marino (Başvuru No. 24645/94), 18.02.1999, prg. 34, S.A.S. v. Fransa, prg. 124.

oluşturması sebebiyle 3. maddenin, din özgürlüğünü kısıtlayacak nitelikte olursa da 9. maddenin ihlali mümkündür. Ancak 9. maddede düşünce, vicdan ve din özgürlüğü hakkına ilişkin oluşturulan teminat sadece bir dinin inananlarının hakları ile sınırlı olmayıp tanrıya veya herhangi bir dine ilişkin inancı olmayan veya bir dinin geleneksel anlayışından farklı düşünen kimselerin de haklarını korumaktadır. Mahkeme ele aldığı pek çok davada Devlet'in çeşitli dinler, inanç grupları, tarikatlar ile olan ilişkisinde düzenleme yetkisini kullanırken objektif ve adil davranma yükümlülüğüne atıf yapmaktadır.⁹²

Çalışmanın bu kısmında Mahkeme tarafından 14. madde çerçevesinde din temelli ayrımcılık ile ilgili kararlar incelenmektedir. Mahkemenin din temelinde ayrımcılığa ilişkin birçok kararı bulunmaktadır. Seçilen kararlar taraf devletlerde çoğunluğun inancından farklılık gösterenlerin mağduriyet iddialarının hangi şekillerde ortaya çıkabildiğine ilişkin örnekler sunmaktadır. İzzettin Doğan v. Türkiye davasında toplumun genelinin inancı olan Sünni İslam anlayışından farklılık gösteren Alevi-İslam anlayışının maruz kaldığı hem bir inanç olarak resmen tanınmaması ile ilgili hem ibadethanelerinin (cem evlerinin) yasal statüsünün olmamasından kaynaklı ayrımcılığa maruz kaldıkları iddiası din temelli ayrımcılığa ilişkin somut bir karardır. Çeşitli Avrupa ülkelerinde bazı Hıristiyan cemaatlerin (özellikle Yehova Şahitleri) kamusal bazı haklardan başkaca Hıristiyan cemaatler gibi yararlanamamaları din temelli ayrımcılıkla ilgili ortaya çıkan mağduriyetlerden bazılarıdır. Aynı inancın farklı anlayışlarına yönelik ayrımcı muamelelerin dışında, taraf devlette hâkim inançtan olmayan azınlıkta kalan başka inanç mensuplarına kamusal hakların tanınması konusunda da ayrımcılık yapılması söz konusu olabilmektedir.

Mahkeme ayrımcılık yasağının ihlaline ilişkin kriterlerini herhangi bir değişikliğe uğratmadan din temelli ayrımcılıkta da aynı şekilde uygulamaktadır. Söz konu Mahkeme kararlarından bazı örnekler aşağıda incelenmektedir.

1. İzzettin Doğan vd. v Türkiye

Mahkeme söz konusu davada, Alevi inancına mensup kişilerin Sözleşmenin 9. maddesinde korunan din özgürlüğü hakkının toplu bir şekilde, kamuya açık veya kapalı olarak ibadet, öğretim ve uygulama yoluyla dinlerini açıklama özgürlüğünü kapsadığını vurgular. Başvurular kendileriyle kıyaslanabilecek durumda olan Sünni inanca mensup kişilere göre dini kamu hizmetlerinden faydalanma konusunda daha az lehte olan bir muamele görmüşlerdir. Mahkeme farklı bir işleme tabi tutulmanın objektif ve haklı bir gerekçesinin var olup olmadığına ve muameledeki bu farklılığın kabul edilebilir bir amaç içerip içermediğine ve ulaşılmak istenen amaçla orantılı olup olmadığına tespit edilmesine yönelik değerlendirmesinde, Alevi toplumunun din özgürlüğü hakkını etkin olarak kullanmasına imkan tanıyacak hukuki korumanın bulunmadığını ve Türkiye'de dini mezhepler konusunu düzenleyen hukuk sisteminin diğer dinlere veya inançlara mensup kişilere yönelik hukuki ve fiili bir ayırım yapılmasına kaynak

⁹² Avrupa Konseyi/AİHM, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 14. maddesi ve Sözleşmeye Ek 12 No.lu Protokol'ün 1. maddesine ilişkin Rehber*, s. 28.

teşkil etmemesine ilişkin hiçbir güvencenin sunulmadığını bu sebeple de nesnel ölçütlerden yoksun olduğuna değinmektedir.⁹³

Mahkeme taraf devletlerden dini topluluklar ile belli bir biçimde iş birliği yapması şeklinde bir talepte bulunmamakta ve devletlerin dini topluluklar ile iş birliği yapma yöntemlerinde belirli bir takdir payına sahip olduklarını kabul etmektedir. Ancak devlet, dini toplulukların, mezheplerin özel avantajlar sağlayan bir statü için başvurmalarına yönelik adil bir imkana sahip olmasını sağlayacak objektif ve ayrımcı nitelikte olmayan kıstaslar uygulamak zorundadır. Bu anlayışla Mahkeme, alevi toplumu bakımından hukuki tanınırlığın önemini, devletin İslam'ın hakim anlayışına yönelik dini kamu hizmetleri bakımından tanıdığı statü arasındaki dengesizliğin haklı gerekçelere dayandırılmamasını, Alevi toplumunun dini kamu hizmetlerinden neredeyse tamamen dışarıda bırakılmasını, göz önünde tutarak davalı devletin yapmış olduğu seçimin gözetilen amaçla açıkça orantısız olması ve maruz kaldıkları farklı muamelenin tarafsız ve makul bir gerekçesinin bulunmaması sebebiyle Sözleşmenin 9. maddesiyle bağlantılı olarak 14. maddenin ihlaline karar vermiştir.⁹⁴

2. S.A.S. v. Fransa

S.A.S. v. Fransa davasında, 11 Ekim 2010 tarihinde Fransa'da yürürlüğe giren bir yasa ile kamusal alanda peçe takılmasının yasaklanmasının Sözleşmenin 9. maddesi kapsamındaki inancı dışı vurma hakkını ve peçe takan Müslüman kadınlar bakımından cinsiyet, din ve etnik köken temelinde 14. maddede düzenlenen ayrımcılık yasağını ihlal ettiği iddia edilmektedir.

Mahkeme 9. madde kapsamında yaptığı değerlendirmede ilk kriter olarak “bir sınırlamanın ya da müdahalenin olup olmadığını” inceleyerek mevcut davada Sözleşmenin 9. maddesinde korunan hakların kullanımına yönelik müdahale ve sınırlamanın bulunduğu hükmetmiştir. Sınırlama ya da müdahalenin “hukuken öngörülmüş olması”, “9. maddede yer alan meşru amaçlardan en az birini taşıması” ve “demokratik bir toplumda gerekli” olması aranan diğer kriterlerdir. Mahkeme bu kriterlerden “hukuken öngörülmüş olmayı” mevcut olarak değerlendirdikten sonra ele aldığı “meşru bir amacın varlığını” incelediğinde kamu güvenliğinin, açık ve demokratik bir toplumun asgari değerlerine saygı kapsamında olduğu hükümetçe ileri sürülen kadın ve erkekler arasındaki eşitlik ile insan onuruna saygı ve toplum içinde yaşamının temel gereklerine saygıyı “başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması” ile ilişkilendirmiştir.

Mahkeme, 11 Ekim 2010 tarihli yasayla koyulan genel yasağı, kamu güvenliği açısından gerekli olmamasına rağmen başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması yönüyle birlikte yaşama koşullarını güvenceye alma amacı taşımasından dolayı kabul edilebilir bulmuştur. 9. madde bakımından 11 Ekim 2010 tarihli yasa ile getirilen peçe yasağının; davalı devlete tanınan takdir marjının genişliği ile yasakla amaçlanan “başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunmasının bir parçası olarak birlikte yaşamının şartlarının korunmasıyla orantılı olduğu ve sınırlamanın demokratik bir toplumda gerekli olduğu” kabulüyle ihlal olmadığına hükmetmiştir.

⁹³ İzzettin Doğan ve Diğerleri v. Türkiye, prg.182.

⁹⁴ İzzettin Doğan ve Diğerleri v. Türkiye, prg. 184-185.

14. madde bakımından başvuruçunun dolaylı ayrımcılık iddiası ele alınmaktadır. Başvuruçucu kamusal alanda dini gerekçelerle peçe takmak isteyen Müslüman bir kadın olarak ayrımcılığa maruz kaldığını ileri sürmektedir. Mahkeme, belli bir gruba yönelik orantısız bir biçimde olumsuz etkileri olan genel bir politikanın ya da bir tedbirin, bu politika ya da tedbir o grubu özel olarak hedef alması ve ayrımcılık kastı bulunmasa da, ayrımcılık oluşturabileceğini⁹⁵ vurgulamasının yanında bu tür politika veya tedbirin “objektif ve kabul edilebilir” bir gerekçesinin bulunmaması durumunda yani meşru bir amacın olmaması veya araçla ulaşılmak istenen amaç arasında “makul bir orantılılık ilişkisi”nin yokluğu halinde de ayrımcılık söz konusudur. Mahkeme bu davada 11 Ekim 2010 tarihli yasanın getirdiği yasağın dini gerekçelerle kamusal alanda peçe takmak isteyen Müslüman kadınların durumu üzerindeki olumsuz etkiyi kabul etmekle birlikte, bu tedbirin objektif ve makul gerekçelerinin olması sebebiyle 14. madde yönünden yani ayrımcılık yasağı bakımından ihlalin olmadığına karar vermiştir.⁹⁶

3. Thlimmenos v. Yunanistan

Başvuruçucu inancı sebebiyle (Yehova Şahidi) askerlik yaparken askeri üniformayı giymeyi reddetmesi sonucu verilen ve siciline işlenen hapis cezası sebebiyle sözleşmeli muhasebecilik sınavını kazanmasına rağmen görevine başlatılmamasından, ağır olarak kabul edilen bir suçtan mahkûmiyeti olan kişilerin sözleşmeli muhasebeci olabilmesine olanak tanımayan yasanın, söz konusu kişilerin dini inançları nedeniyle mahkûm olanlar ile diğer nedenlerden mahkûm olanlar şeklinde bir sınıflandırma yapmamasından kaynaklandığı iddiasıyla şikâyetinde bulunmuştur.

Başvuruçunun Sözleşmenin 14. maddesinin 9. madde ile birlikte ihlal edildiği iddiasını inceleyen Mahkeme, 14. maddede düzenlenen ayrımcılık yasağının tek bir yüzünün olmadığını, Sözleşme tarafından teminat altına alınan haklardan ayrımcılık yapılmaması hakkının aynı zamanda Devletlerin, durumları önemli ölçüde farklı olan kişileri makul ve objektif bir haklılık olmaksızın farklı bir muamele uygulamaması halinde de ihlal edileceğini kabul etmektedir. Mahkeme, devletin bazı suçlardan mahkûm olanların sözleşmeli muhasebecilik görevine atamamakta meşru bir menfaatinin bulunduğunu kabul etmektedir. Ancak diğer ciddi suçlardan kaynaklanan mahkûmiyetlerden ayrı olarak dini gerekçelerle askeri üniforma giymeyi reddetme sonucu verilen bir mahkûmiyet, suçlunun mesleki becerisini etkileyecek ahlaki bir duruma sahip olduğu anlamına gelmemektedir. Mahkeme devletin askeri üniforma giymeyi reddetmeyi cezalandırmasına müdahale etmemektedir. Ancak verilen ceza ile başvuruçunun ek bir yaptırıma (muhasebeci olamaması) maruz kalmasını orantısız olarak değerlendirmiştir. Mahkeme, başvuruçunun ağır bir suçtan mahkûm olmuş diğer kişilerden farklı bir muameleye tabi tutulmamasında objektif ve kabul edilebilir bir haklılığın varlığını tespit edememiş ve Sözleşmenin 9. maddesiyle bağlantılı olarak 14. maddesinin ihlaline karar vermiştir.⁹⁷

⁹⁵ D.H. ve Diğerleri v. Çek Cumhuriyeti, prg. 175, 184-185, 196.

⁹⁶ S.A.S. v. Fransa, prg. 110-132, 137- 162.

⁹⁷ Thlimmenos v. Yunanistan, prg. 39-49.

4. Gürcü Müslüman İlişkileri v.d. v. Gürcistan

Başvuranlar, Müslüman yatılı okulu açmalarını engellemek amacıyla özel şahıslar tarafından gerçekleştirilen nefret söylemi ve ayrımcılık içeren eylemlere karşı devletin kendilerini korumak için yeterli önlemleri almadığı iddiasıyla şikâyette bulunmuştur.

Şikayetlerin özünün, İçişleri Bakanlığı'nın başvuranlara karşı dini önyargılı davranması nedeniyle pozitif yükümlülüklerini yerine getirmemesi olduğunu ileri sürerek temyiz başvurusunda bulunmuşlardır. Başvuranların özel kişiler tarafından dini ayrımcılığa maruz kaldığını tespit edildiği ulusal mahkeme kararlarına atıfta bulunmuşlardır. Bu sonucu akılda tutarak ve polislin ilgili zamanda olay yerinde bulunduğunu bilerek, başvuranlar, söz konusu olaylarda polislin sorumluluğunun tamamen reddedilmesinin en hafif tabirle açıklanamaz olduğunu düşünmüşlerdir. Başvuranlar ayrıca, protestoların barışçıl olmadığını ve bu nedenle ulusal ve uluslararası hukukun korumasının dışında kaldığını; temyiz mahkemesinin ayrımcılık iddialarıyla ilgili olarak ispat yükünü yanlış dağıttığını ve olaylardan neredeyse dört yıl sonra bile okulu açamadıklarını ileri sürmüşlerdir.

Sözleşmenin 3. 8. 9. ve 14. maddesinin ihlal edildiği iddiasını inceleyen Mahkeme, eylemciler tarafından gerçekleştirilen ayrımcı davranışları durdurmak için mücadele etmemesi ve eylemcilere yönelik yeterli soruşturmanın gerçekleştirilmemesi, dini önyargıdan kaynaklı olduğu açık olan şiddet eylemlerine yönelik yasal bir önlem alınmaması ve başvuranların özel hayatlarına, onurlarına ve dini inançlarına müdahaleye karşı gerekli korumanın sağlanmaması sebebiyle Sözleşmenin 8. 9. ve 14. maddesi kapsamındaki pozitif yükümlülüklerin ihlal edildiğine karar vermiştir.⁹⁸

5. Anderlecht Hıristiyan Yehova Şahitleri Meclisi vd. v. Belçika⁹⁹

23 Kasım 2017 tarihinde çıkarılan yasa ile tanınmış bir dine mensup olanların kamusal ibadet için kullandıkları mülkler için emlak vergisi ödemekten muaf tutulma hakkının Yehova Şahitleri inancının tanınmış bir din olarak kabul edilmemesi sebebiyle mensuplarının kullandıkları Brüksel Başkent Bölgesindeki ibadet alanları için emlak vergisi ödemekten muaf tutulmaları taleplerinin reddine yöneliktir.

Mahkeme değerlendirmesinde, vergi muafiyetinin Sözleşmenin 9. maddesi bağlamında din özgürlüğünün etkin bir şekilde kullanılmasına katkıda bulunduğu görüşündedir. Mahkeme muamele farkı, meşru amaç ve amaç ve araç arasında kabul edilebilir bir orantılılık ilişkisi açısından değerlendirme yapmıştır. i) Muamele farkını; tanınmadıkları için emlak vergisinden muafiyet talep edemeyen başvuran dernek gibi dini topluluklara tanınan ve dolayısıyla muafiyet talep edebilen topluluklar arasında muamele farkı bulunmaktadır. ii) Meşru amaç, söz konusu yasa ile yasama organı gerçekte "hayali" dini mezhepler tarafından kullanılmak üzere belirlenmiş olan mülklerin emlak vergisinden muaf tutulmasından kaynaklanan suistimalleri önlemek istemiştir. Ancak yasanın hazırlık çalışmalarında herhangi bir dolandırıcılık vakasına atıfta bulunulmamıştır. Ayrıca başvuru derneklerin geçmişte vergi muafiyetinden

⁹⁸ Gürcü Müslüman İlişkileri ve Diğerleri v. Gürcistan, (Başvuru No. 24225/19), 30.11.2023, prg. 100.

⁹⁹ Anderlecht Hıristiyan Yehova Şahitleri Meclisi vd. v. Belçika, (Başvuru No. 20165/20), 05.04.2022.

yararlanırken herhangi bir dolandırıcılık yaptığına ilişkin bir şüphe bulunmamaktadır. Mahkeme vergi dolandırıcılığının önlenmesinin sorgulanamayacak meşru bir amaç olduğunu düşünmektedir. iii) Mahkeme yetkililerin emlak vergisinden muafiyet talepleri arasında ayırım yapmak için bir dini inancın tanınmasının temel olarak izlenen amaçla ilgili potansiyel olarak ilgili olan nesnel bir kriter seçtiğini kabul etmektedir.

Mahkeme'nin görüşüne göre tanınma kriterleri de federal makam tarafından bir dini mezhebin tanınmasına yol açan prosedür de, erişilebilirlik ve öngörülebilirlik gerekliliklerini karşılayan bir belgede yer almamıştır.

İlk olarak, bir inancın tanınması, Adalet Bakanı tarafından yalnızca milletvekillerinin sorularına yanıt olarak belirlenen kriterlere dayanıyordu. Dahası, bu kriterler özellikle belirsiz ifadelerle ifade edildikleri için yeterli düzeyde hukuki kesinlik sağladıkları söylenemezdi. İkinci olarak, inançların tanınması prosedürü de herhangi bir yasal veya düzenleyici belgede yer almamıştır. Bu, tanıma başvurularının incelenmesinde söz konusu başvurulara ilişkin kararın fiilen alınması veya karara yol açan süreç ve sonrasında itiraz imkânı açısından herhangi bir güvencenin bulunmadığı anlamına geliyordu. Özellikle, tanıma prosedürü için herhangi bir süre sınırı belirlenmemiştir. Bu bağlamda, 2006 ve 2013 yıllarında yapılan tanıma başvuruları hakkında herhangi bir karar alınmamıştır. Son olarak, tanıma yalnızca Adalet Bakanı'nın inisiyatifıyla mümkündür ve sonrasında tamamen yasama organının takdir yetkisine bağlıdır. Bu tür bir sistem, keyfilik riskini beraberinde getiriyordu ve dini toplulukların, söz konusu vergi muafiyetine hak kazanmak için, asgari düzeyde adalet güvencelerine dayanmayan ve taleplerinin objektif bir şekilde değerlendirilmesini garanti etmeyen bir sürece tabi olmaları makul bir şekilde beklenemezdi.

Dolayısıyla, anılan vergi muafiyetinin önceden tanınma şartına bağlanması ve ayrımcılığa karşı yeterli güvenceyi vermeyen kurallara tabi olması sebebiyle, başvuru derneklerin uğradıkları farklı muamelenin nesnel ve makul bir gerekçesi bulunmamaktadır ve 14. madde açısından ihlal söz konusudur.

6. Yehova Şahitleri Dini Topluluğu ve Diğerleri v. Avusturya¹⁰⁰

Başvuru Yehova Şahitleri, kayıtlı bir dini topluluk olarak özel hukuk tüzel kişiliğine sahip olmakla birlikte 1874 tarihli Tanınma Yasası gereğince kamu hukuku tüzel kişiliği talep etmektedirler. 1998 tarihli Kayıtlı Dini Cemaatlerin Hukuki Statüsüne dair Kanuna göre dini topluluklar, askerlik hizmeti ve sivil hizmet gibi birçok alanda muafiyetler sebebiyle bazı ayrıcalıklara sahiptir. Yehova Şahidi olan kişi de bu avantajlardan faylanmak için başvurusuna rağmen reddedilmesine karşın açmış olduğu davada Mahkeme, dini topluluklara tanınan ayrıcalıkları göz önünde tuttuğunda Sözleşmenin 9. maddesi gereğince Devlet görevlilerinin bu alandaki yetkilerini kullanırken tarafsız kalma yükümlülüğü, bir devletin belirli bir statüye bağlı dini gruplara tüzel kişilik kazandırmak için bir çerçeve oluşturması durumunda bu statüye başvurmak isteyen tüm dini grupların adil bir fırsata sahip olması ve belirlenen kriterlerin ayrımcı olmayan bir şekilde uygulanması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu çerçevede Mahkeme

¹⁰⁰ Yehova Şahitleri Dini Topluluğu ve Diğerleri v. Avusturya, (Başvuru No. 40825/98), 31.07.2008.

Yehova şahitleri örneğinde, dini bir topluluğun ayrıcalıklı statüsüne katılma kriterlerinden birinin keyfi şekilde uygulandığını ve muamele farkının herhangi bir “nesnel ve makul gerekçeye” dayanmadığı görüşüyle 9. maddeyle birlikte ele alındığında 14. maddenin ihlal edildiğine hükmetmiştir. Askerlik Hizmeti yasasının yalnızca tanınmış bir dini topluluğun üyeleri için askerlik yapma yükümlülüğünden muafiyet sağlayan 24/3. maddesi ayrımcıdır ve başvuru bu hükmün uygulanması sebebiyle ayrımcılığa uğramıştır.¹⁰¹

7. O'Donoghue v.d. v. Birleşik Krallık Davası

Söz konusu davanın özünü Anglikan Kilisesinin dışında evlenmek isteyen göçmenlerin evlilik için izin almalarını öngören uygulamanın Sözleşmenin 12. ve 14. maddesini ihlal ettiği iddiası oluşturmaktadır. 2004 tarihli Göç ve Sığınma Hakkında Kanuna göre evlenmek isteyen ancak bunu Anglikan Kilisesinde yapamayan ya da yapmak istemeyen göç kontrolü alanına giren kişilerin İçişleri Bakanlığından kabul belgesi formunda olan ve dosya ücreti yatırılmasını gerektiren bir izne ihtiyaçları vardır. Nijerya vatandaşı olan ikinci başvuran Kuzey İrlandaya 2004 yılında gelmiş ve birinci başvurucuyla tanışmış ve Mayıs 2006 tarihinde evlenmeye karar vermişlerdir. Başvurucular Katolik olduklarından ve Kuzey İrlandada Anglikan Kilisesi bulunmadığından Anglikan Kilisesinde evlenmek istememiş ve kabul belgesi talep etmişlerdir. Başvuranlar başlangıçta kabul belgesi için talep edilen ücreti ödeyememeleri sebebiyle belgeyi alamamışlar daha sonra başkalarının yardımıyla ödemeyi yaparak Temmuz 2008'de ancak kabul belgesi alabilmişlerdir. Devletler sahte evlilikleri önlemek için gerekli önlemleri alma hakkına sahip olmakla birlikte, itiraz edilen programın, evliliğin göçmenlik statüleri üzerinde fiili veya potansiyel bir etkisi olup olmadığına bakılmaksızın, göçmenlik kontrolüne tabi olan herkesi kapsamının sahte evlilikleri önleme gibi meşru bir amacı olduğunu öne sürmenin doğru olmadığı konusundadır.¹⁰² Mahkeme böyle bir düzenlemeyi evlilik hakkının özünün ihlali olarak Sözleşmenin 12. Maddesinin hükmedildiğine karar vermiştir. 12. madde ile bağlantılı 14. maddeye ilişkin değerlendirmede Mahkeme, düzenlemenin ilk versiyonunun dinsel bakımdan ayrımcılık teşkil ettiğini çünkü oturma izni olmayan birinin Anglikan Kilisesi dışında evlenmesi farklı bir prosedüre bağlanmıştı ve bu muamele farkını haklılaştırabilecek hiçbir makul ve nesnel gerekçe bulunmamaktadır ki bu ihlale yol açmaktadır. 9. maddeyle bağlantılı olarak da 14. madde Anglikan Kilisesinde evlenmek isteyenlere uygulanmayan bir rejimi başvurucular bakımından uygulayarak ihlal edilmiştir.¹⁰³

8. The Church of Jesus Christ of Latter-day Saints v. Birleşik Krallık Davası

Başvuru Kilise, birçok ibadet yerinin yanı sıra biri Preston'da olan Birleşik Krallıkta iki büyük tapınağa sahiptir. Burada yapılan törenlere büyük önem taşıması sebebiyle sadece geçerli tavsiyeye sahip en dindar üyeler katılabilmektedir. 1988'de Prestondaki tapınak yardım amaçlı kullanılan yapılar listesine alınarak yalnızca %20 vergi ödeme yükümlülüğüne sahiptir. Fakat halka açık olan ibadet yerlerinin sahip olduğu vergiden tamamen muaf olma ayrıcalığı talepleri reddedilmiştir. Bu talebin reddedilmesinin gerekçesi, halka açık olmayan ibadet yerleri

¹⁰¹ Yehova Şahitleri Dini Topluluğu ve Diğerleri v. Avusturya, prg. 98-99.

¹⁰² O'Donoghue ve Diğerleri v. Birleşik Krallık, prg. 63.

¹⁰³ O'Donoghue ve Diğerleri v. Birleşik Krallık, prg. 108-110.

bakımından tam muafiyetin uygulanamayacağı Prestondaki tapınağın sadece belirli kişilere açık olması sebebiyle halka açık ibadet yeri olmaması sebebiyle tam vergi muafiyetinin uygulanamayacağıdır. Başvurucu halka açık ibadet yerlerinin ödemesi gereken emlak vergisinden muaf tutulması talebinin reddedilmesinin, din alanında ayrımcılık teşkil ettiği gerekçesiyle 9. madde ile birlikte Sözleşme'nin 14. maddesinin ihlal edildiği konusunda şikâyetçi olmuştur.

104

Mahkeme ayrımcılıkla ilgili değerlendirmesinde benzer konumdaki kişiler arasında bu tür bir muamele farklılığının- veya ilgili olarak farklı durumlardaki kişilere farklı muamele edilmemesi objektif ve makul bir gerekçesinin olup olmadığına ayrımcılığın meşru bir amaca sahip olup olmadığını veya kullanılan araçlar ile gerçekleştirilmek istenen amaç arasında makul bir orantılılık ilişkisinin varlığını aramaktadır. Sözleşmeye Taraf Devlet, aksi takdirde benzer durumlardaki farklılıkların farklı bir muameleyi haklı çıkarıp çıkarmadığını ve ne ölçüde haklı çıkardığını değerlendirmede takdir yetkisine sahiptir. Bu takdir yetkisinin kapsamı, koşullara, konuya ve arka plana göre değişecektir.¹⁰⁵

Ayrıca Mahkeme incelemesinde, çok istisnai durumlar dışında, Sözleşme kapsamında güvence altına alınan din özgürlüğü hakkının, devletin dini inançların veya bu inançları ifade etmek için kullanılan araçların meşru olup olmadığını belirleme konusunda herhangi bir takdir yetkisine sahip olmasını dışladığını hatırlatır. Dolayısıyla devlet, dini özgürlük alanında ve farklı dinler, mezhepler ve inançlarla ilişkilerinde düzenleyici yetkisini kullanırken tarafsız ve yansız kalma görevine sahiptir. Mahkeme, 9. Madde uyarınca devlet yetkililerinin dini alanda yetkilerini kullanırken tarafsız kalma yükümlülüğü ve 14. Madde uyarınca din temelinde ayrımcılık yapmama gerekliliği göz önüne alındığında, bir devletin dini gruplara vergi muafiyeti sağlama sistemi kurması durumunda, bunu isteyen tüm dini grupların bu statüye başvurmak için adil bir fırsata sahip olması ve belirlenen kriterlerin ayrımcılık yapmadan uygulanması gerektiğini düşünmektedir.

Netice itibarıyla, ibadet yerlerinin vergi muafiyetiyle ilgili olarak benzer durumlardaki dini gruplar arasında herhangi bir farklı muamele tespit edilmişse, bu farklı muamelenin makul ve objektif bir gerekçesi vardır. Özellikle, tartışmalı önlem kamu yararına yönelik meşru bir amacı izlemiş ve bu amaç ile bu amaca ulaşmak için kullanılan araçlar arasında makul bir orantılılık ilişkisi bulunmuştur. Devletin dini özgürlük alanındaki düzenleyici yetkilerini kullanmasıyla ilgili olarak Sözleşmenin 9. Maddesi uyarınca kendisine düşen görevler dikkate alındığında bile, iç hukuk yetkililerinin bu bağlamda kendilerine tanınan takdir yetkisini aşmış oldukları düşünülemez. Bu nedenle Mahkeme, başvuran Kilisenin Sözleşmenin 14. maddesi ile birlikte 9. maddeye aykırı bir ayrımcılığa maruz kaldığı sonucuna varmamıştır.¹⁰⁶

¹⁰⁴ The Church Of Jesus Christ Of Latter-Day Saints v. Birleşik Krallık, (Başvuru No. 7552/09), 04.03.2014, prg. 14.

¹⁰⁵ The Church Of Jesus Christ Of Latter-Day Saints v. Birleşik Krallık prg. 28.

¹⁰⁶ The Church Of Jesus Christ Of Latter-Day Saints v. Birleşik Krallık, prg. 35.

SONUÇ

Toplum hayatında insanların hukuken eşit olmadığı din, cinsiyet, sosyal statü ve soy temelinde birçok hiyerarşinin olduğu ve bu durumun normal kabul edildiği binlerce yılın sonrasında aşamalı olarak insanların eşit olduğu düşüncesi ileri sürülmeye başlamıştır. Eşitlik düşüncesi beraberinde eşitsizliği ve eşitsizliğe sebep olan unsurları engellemeye yönelik adımları getirmiştir. Bu doğrultuda ilk ortaya çıkan kavramlardan biri, ayrımcılık olmuştur. Çünkü ayrımcılıkların dolayısıyla ayrımcılığın olduğu yerde eşitsizlik ortaya çıkmaktadır. Eşitlik ve ayrımcılığın birbiriyle olan doğrudan bağlantısı hak ve özgürlüklere ilişkin ulusal ya da uluslararası düzeydeki birçok metinde ayrımcılık yasağına ilişkin hususun eşitlik perspektifinden ele alınmasına da yol açmıştır. İnsanlar arasındaki ayrımcı muameleyi sona erdirmek ve adaleti sağlamak her zaman eşit davranılması ile mümkün olmadığı için hatta bazen eşitliği sağlayabilmenin yolunun ayrımcı muamelelerden geçmesi konunun titizlikle ele alınmasını gerekli kılmıştır.

BM Şartında eşitliğe vurgu yapılırken BM İHEB'de eşitlik ve ayrımcılık yasağı birlikte düzenlenmiştir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde ise eşitlik ilkesine atıf yapmadan ayrımcılık yasağı üzerinden adil bir anlayış temin etmeye çalışılmıştır.

AİHM, ayrımcılık konusunu ele alırken ve ayrımcılığı tespit ederken iki farklı perspektiften bakmaktadır: Birincisi eşit olanlara farklı muamelede bulunmak, ikincisi ise farklı olanlara aynı/eşit muamelede bulunmak.

AİHM ayrımcılık yasağına ilişkin ihlalleri Sözleşmenin 14. maddesi çerçevesinde Sözleşmede yer alan haklar bakımından değerlendirirken Ek 12 numaralı Protokolün kabulüyle birlikte taraf devletlerin tanımış olduğu haklar bakımından değerlendirmeye başlamıştır. Bu durum ayrımcılık konusunun ve yasağının çok daha geniş bir alana etki etmesini sağlamaktadır. Sözleşmede ayrımcılık kavramına ilişkin bir tanım bulunmadığı için Mahkeme neyin ayrımcılık kabul edilip neyin edilmeyeceğini, yasak olan ayrımcılıkların neler olduğunu kararlarıyla belirlemektedir. Mahkeme ayrımcılık yasağına ilişkin karar verirken Avrupa Birliği Adalet Divanının kararlarından da önemli ölçüde yararlanmışır. Mahkeme ayrımcılık yasağının ihlal edildiğine ilişkin davaları incelerken belirli bir usul geliştirmiştir. Ayrımcılığın doğrudan ve dolaylı şekilde ortaya çıktığını ve bunların tanımlarını öncelikle yapmıştır. Bu tanımlar ekseninde ayrımcılığın varlığının tespitine yönelik bazı kriterler getirmiştir. Bu kriterleri bir şablon olarak her davada uygulamaktadır. Söz konusu kriterler: Muamele farkı, nesnel ve makul bir haklı gerekçenin olmaması, amaç ile kullanılan araç arasındaki orantılılıktır.

Muamele farkı: Tanınan haklardan faydalanmada veya hakların kullanılmasında benzer kişilere farklı davranılmasıdır. Mahkeme kararlarında benzer durumda olanlara farklı davranılmasını ayrımcılık kabul etmekle birlikte göreceli olarak farklı durumda olanlara aynı muamele edilmesini de ayrımcılık olarak değerlendirmektedir. Bu bakımdan Mahkeme fiili eşitsizlikleri gidermek amacıyla bazı kişi veya gruplara farklı davranılmasının ayrımcılık teşkil etmeyeceğini ve 14. maddenin bunu yasaklamadığını kabul etmektedir. Sözleşme, farklı fiili durumların objektif bir değerlendirmeyle kamunun menfaatinin korunması ile Sözleşme ve eki

Protokol tarafından teminat altına alınan hak ve özgürlüklere saygı gösterilmesi arasında adalet esaslı bir denge kuran muamele farklılıklarını yasaklamamaktadır.

Nesnel ve makul bir haklı gerekçenin olmaması: Muamele farklılığı nesnel ve haklı bir gerekçeye dayanmıyorsa eşit işlem yükümlülüğü ihlal edilmiştir. Mahkeme ayrımcılığı nesnel ve meşru bir amacın ve haklı bir gerekçenin olmamasına rağmen benzer durumda olanlara farklı muamele edilmesi olarak açıklamaktadır.

Amaç ile araç arasındaki orantılılık: Orantılılık kriteri sadece ayrımcılık yasağı konusunda uygulanmamaktadır. Mahkeme birçok hakkın kapsamını, sınırlarını ve ihlalini belirlerken orantılılık ilkesine başvurmaktadır. Ayrımcılık yasağı kapsamında da tanınan bir hakkın kullanılmasındaki farklı muamelenin meşru ve haklı bir amaç izlemesinin yanı sıra başvuru ile gerçekleştirilmek istenen amaç arasında makul bir orantılılık ilişkisi aranmaktadır. Amaç ve araç arasında makul bir orantılılık ilişkisinin bulunmaması muamelenin ayrımcı olmasına yol açmaktadır.

AİHM, Sözleşmede yer alan ayrımcılığın ortaya çıkışına ilişkin sebeplerden biri olan din temelli ayrımcılık konusunda da ele aldığı davalarda aynı yaklaşımı sergilemiştir. Sonuç olarak Mahkeme davalarda din temelli ayrımcılığın tespiti ve engellenmesi için de yine aynı iki perspektife dayanmaktadır. Aynı inanca mensup olanlara farklı muamele edilip edilmediğini ya da farklı inanca mensup olanlara aynı muamele edilip edilmediğini sorgulamıştır.

KAYNAKÇA / REFERENCES

- Akıncı, Nuray Aşçı, *Türk ve Avrupa Birliği Hukukunda Dolaysız Vergilerde Ayrımcılık Yasağı*, İstanbul: Beta Yayınları, 2014.
- Aral, Vecdi, *Hukuk Felsefesinin Temel Sorunları*, İstanbul: XII Levha Yayınları, 2012.
- Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı, *Avrupa Ayrımcılık Yasağı Hukuku El Kitabı*, 2010, s. 21, https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/10122019114120_ayrimcilik_yasagi.pdf (Erişim Tarihi 15.01.2026)
- Avrupa Konseyi/AİHM, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 14. maddesi ve Sözleşmeye Ek 12 No.lu Protokol'ün 1. maddesine ilişkin Rehber*, 31.12.2024, s.17, https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_14_art_1_protocol_12_tur (Erişim Tarihi 12.01.2026)
- Barnes, Kristen, “Adjudicating Equality: Antidiscrimination Education Jurisprudence in the European Court Of Human Rights”, *Harvard Journal On Racial & Ethnic Justice*, 33 (2017), pp. 202- 249.
- Baumgärtel, Moritz, Sarah Ganty, “On the Basis of Migratory Vulnerability: Augmenting Article 14 of the European Convention on Human Rights in the Context of Migration”, *International Journal of Law in Context* 20 (2024), pp. 92–112.
- BM İnsan Hakları Komitesi, “Genel Yorum No. 18: Ayrımcılık yapılmaması”, <https://www.refworld.org/legal/general/hrc/1989/en/6268> (Erişim Tarihi 11.01.2026)
- BM, “Birleşmiş Milletler Antlaşması”, https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/2212020141836bm_01.pdf (Erişim Tarihi 10.01.2026)
- BM, “Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme”, <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-economic-social-and-cultural-rights> (Erişim Tarihi 10.01.2026)
- BM, “Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme”, <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-convention-elimination-all-forms-racial> (Erişim Tarihi 11.01.2026)
- BM, “İnsan Hakları Evrensel Beyanname”, <https://www.hsk.gov.tr/eklentiler/dosyalar/9a3bfe74-cdc4-4ae4-b876-8cb1d7eeae05.pdf> (Erişim Tarihi 10.01.2026)
- BM, “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi”, <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-elimination-all-forms-discrimination-against-women> (Erişim Tarihi 11.01.2026)
- BM, “Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme”, <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights> (Erişim Tarihi 10.01.2026)
- Bojarski, Łukasz, Isabelle Chopin, Barbara Cohen, Uyen Do, Lilla Farkas ve Romanița Iordache, *Ayrımcılık Yasağı Eğitimi El Kitabı*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Mayıs 2012, s. 19, <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/publication/8-ayrmlck-yasag-egitimi-el-kitab/> (Erişim Tarihi 17.01.2026)
- Council of Europe, “Explanatory Report to the Protocol No. 12 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms”, Rome, 4.11.2000, para 15, p.3. <https://rm.coe.int/09000016800cce48> (Erişim Tarihi 15.01.2026)
- Çağırın, Mehmet Emin, *Uluslararası Alanda İnsan Hakları*, genişletilmiş ve gözden geçirilmiş 4. Baskı, Ankara: Turhan Kitabevi, 2020.
- Elverdi, Enver, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları ve Avrupa Birliği Ayrımcılık Yasağı Direktifleri Çerçevesinde Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu'nun Bir Değerlendirmesi”, *Yasama Dergisi*, 45/1 (2022), ss. 95-119.

- European Communities, *The Prohibition of Discrimination under European Human Rights Law*, 2011, s. 25, https://www.ab.gov.tr/files/ ardb /evt/ 1_ avrupa _birliği /1_6_raporlar/1_3_ diger/human_rights / prohibition_of_discrimination_under_european_human_rights_law.pdf (Erişim Tarihi 10.01.2026)
- Gözübük, Şeref, Feyyaz Gölcüklü, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İnceleme ve Yargılama Yöntemi*, Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları, genişletilmiş 7. baskı, 2007.
- Gül, İdil Işıl, Ulaş Karan, *Ayrımcılık Yasağı Kavram, Hukuk, İzleme ve Belgeleme*, Edit. Burcu Yeşiladalı ve Gökçe-çiçek Ayata, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2011.
- Gülmez, Mesut, “İnsan Haklarında Ayrımcılık Yasaklı Eşitlik İlkesi: Aykırı Düşünceler”, *Çalışma ve Toplum*, 2/25 (2010), ss. 217-266.
- Gülmez, Mesut, *İnsan Hakları ve Avrupa Birliği Hukukunda Ayrımcılığın Kaldırılması ve Türkiye*, Ankara: Belediye İş Sendikası, 2009.
- Harris, David, Michael O’Boyle, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku*, Edit. Bates, Carla Buckley, çev. Mehveş Bingöllü Kılıcı, Ulaş Karan, Ankara: Şen Matbaa.
- ILO, “111 No’lu Ayrımcılık (İş ve Meslek) Sözleşmesi”, <https://www.ilo.org/tr/resource/111-nolu-ayirimcilik-ve-meslek-sozlesmesi> (Erişim Tarihi 11.01.2026)
- İnsan Haklarını Anlamak-İnsan Hakları Eğitimi El Kitabı*, Edit. Wolfgang Benedek, çev. Mehveş Bingöllü Kılıcı, Ankara: Türkiye Adalet Akademisi, 3. Baskı, 2014.
- Karan, Ulaş “Eşitlik İlkesi ve Ayrımcılık Yasağı”, *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Kapsamında Bir İnceleme*, Edit. Sibel İnceoğlu, Ankara: Avrupa Konseyi Yayınları, 2013, ss. 459-494.
- Karan, Ulaş, “Bireysel Başvuru Kararlarında Ayrımcılık Yasağı ve Eşitlik İlkesi”, *Anayasa Yargısı*, 31/1 (2015), ss. 235-306.
- Kuru, Gonca, *Ayrımcılık Yasağının Hukuk Felsefesi Açısından Temellendirilmesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2021.
- Smith, Anne, “Equality Constitutional Adjudication in South Africa”, *African Human Rights Law Journal*, 14 (2014), pp. 609-632.
- The Council of the European Union, “Implementing the Principle of Equal Treatment Between Persons Irrespective of Racial or Ethnic Origin”, *Council Directive 2000/43/EC*, Article 2/1. https://arhiv.varuh-rs.si/fileadmin/user_upload/pdf/pravni_dokumenti/direktiva_rasna_enakost.pdf (Erişim Tarihi 17.01.2026)
- Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, *Ayrımcılıkla Mücadele ve Eşitlik Rehberi*, s. 16, <https://www.tih.gov.tr/upload/pdf/ayrimcilikla-mucadele-ve-esitlik-rehberi/PDF.pdf> (Erişim Tarihi 12.01.2026)
- Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, *Din, İnanç ve Mezhep Temellerinde Ayrımcılık*, s.7, <https://www.tih.gov.tr/public/editor/uploads/din-inanc-mezhep-temelinde-ayrimcilik.pdf> (12.01.2026)
- Yücel Ensari, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa Birliği Direktiflerinde Ayrımcılık Yasağı Hukuku”, *ADAM Akademi*, 6/1 (2015), ss. 59-84.

AİHM KARARLARI

- A. ve Diğerleri v. Birleşik Krallık, (Başvuru No: 3455/05), 19.02.2009.
- Abdulaziz, Cabales and Balkandali v. Birleşik Krallık, (Başvuru No: 9214/80; 9473/81; 9474/81), 28.05.1985.
- Airey v. İrlanda, (Başvuru No. 6289/73), 09.10.1979.
- Anderlecht Hıristiyan Yehova Şahitleri Meclisi vd. v. Belçika, (Başvuru No. 20165/20), 05.04.2022.
- Aziz v Kıbrıs, (Başvuru No. 69949/01), 22.06.2004.

- “Belçika’da Eğitimde Dil Kullanımına İlişkin Yasaların Bazı Yönlerine İlişkin” v. Belçika (Belçika Dil Davası), 1474/62, 1677/62, 1691/62, 1769/63, 1994/63, 2126/64), 23.07.1968.
- Buscarini ve Diğerleri v. San Marino (Başvuru No. 24645/94), 18.02.1999.
- Chassagnou ve Diğerleri v. Fransa (Başvuru No. 25088/94, 28331/95 ve 28443/95), 29.04.1999.
- D. H. ve Diğerleri v. Çek Cumhuriyeti, (Başvuru No: 57325/00), 13.11.2007.
- Danilenkov ve Diğerleri v. Rusya, (Başvuru No. 67336/01), 30.07.2009.
- Eweida ve Diğerleri v. Birleşik Krallık, (Başvuru No: 48420/10, 59842/10, 36516/10), 15.01.2013.
- Gaygusuz v. Avusturya, (Başvuru No:17371/90), 16.09.1996.
- Glor v. İsviçre, (Başvuru No. 13444/04), 30.04.2009.
- Gürcü Müslüman İlişkileri ve Diğerleri v. Gürcistan, (Başvuru No. 24225/19), 30.11.2023.
- Hämäläinen v. Finlandiya, (Başvuru No: 37359/09), 16.07.2014.
- İzzettin Doğan ve Diğerleri v. Türkiye, (Başvuru No: 62649/10), 26.04.2016.
- Kokkinakis v. Yunanistan, (Başvuru No. 14307/88), 25.05.1993.
- Kurić ve Diğerleri v. Slovenya, (Başvuru No. 26828/06), 26.06.2012.
- Marckx v. Belçika, (Başvuru No. 6833/74), 13.06.1979.
- O’Donoghue ve Diğerleri v. Birleşik Krallık, (Başvuru No: 34848/07), 14.12.2010.
- Opuz v. Türkiye, (Başvuru No. 33401/02), 09.06.2009.
- Rasmussen v. Danimarka, (Başvuru No. 8777/79), 28.11.1984.
- Runkee ve White v. Birleşik Krallık, (Başvuru No: 42949/98 ve 53134/99), 10 Mayıs 2007.
- S.A.S. v. Fransa, (Başvuru No. 43835/11), 01.07.2014.
- Savez Crkava “Riječ životu” ve Diğerleri v. Hırvatistan, (Başvuru No: 7798/08), 09.12.2010. Cumhuriyetçi Eğitim ve Kültür Merkezi Vakfı v. Türkiye, (Başvuru No: 32093/10), 02.12.2014.
- Schwizgebel vs. İsviçre, (Başvuru No. 25762/07), 10.06.2010.
- Şerife Yiğit v. Türkiye, (Başvuru No. 3976/05), 02.11.2010.
- Ždanoka v. Letonya, (Başvuru No. 58278/00), 16.03.2006.
- The Church Of Jesus Christ Of Latter-Day Saints v. Birleşik Krallık, (Başvuru No. 7552/09), 04.03.2014.
- Thlimmenos v. Yunanistan, (Başvuru No. 34369/97), 06.04.2000.
- Timishev v. Rusya, (Başvuru No. 55762/00 ve 55974/00), 13.12.2005.
- Ünal Tekeli v. Türkiye, (Başvuru No. [29865/96](#)), 16.11.2004.
- Vallianatos ve Diğerleri v. Yunanistan, (Başvuru No: 29381/09 ve 32684/09) 07.11.2013. Hämäläinen v. Finlandiya, (Başvuru No: 37359/09), 16.07.2014.
- Van der Mussele v. Belçika, (Başvuru No. 8919/80), 23.11.1983.
- X ve Diğerleri v. Avusturya, (Başvuru No: 1901/07), 19.02.2013.
- Yehova Şahitleri Dini Topluluğu ve Diğerleri v. Avusturya, (Başvuru No. 40825/98), 31.07.2008.
- Zarb Adami v Malta (Başvuru No:17209/02), 20.06.2006.

EXTENDED SUMMARY

PROHIBITION OF RELIGIOUS DISCRIMINATION WITHIN THE FRAMEWORK OF EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS DECISIONS

E. Gülselcen Kafkasyalı, Asst. Prof.

Kırıkkale University, gulkafkasyali@yahoo.com.tr

<https://orcid.org/0000-0001-8780-3903>

This study examines how the European Court of Human Rights determines the content and limits of the prohibition of discrimination, focusing on decisions related to religious discrimination as a form of discrimination. Although the prohibition of discrimination is regulated in the European Convention on Human Rights, which is the main basis of the Court, no definition of discrimination has been provided. The prohibition of discrimination has been addressed inseparably with the principle of equality in the literature. The prohibition of discrimination is based on the failure in ensuring the implementation of the principle of equality among people. As a result of the UN's international efforts to implement the principle of equality, the prohibition of discrimination has also been the subject of various specific regulations as a fundamental principle of human rights law. While the principle of equality and the prohibition of discrimination are mentioned together or with reference to each other in some documents, only one of them is mentioned in some documents. The claim that the prohibition of discrimination and the principle of equality are the same is based on the assumption that discrimination does not happen. This understanding of equality, based on the logic that everyone's conditions are equal, considers the absence of discrimination to be sufficient for ensuring equality. However, in practice, it has been observed that equal treatment does not eliminate structural inequalities and therefore does not end discrimination. In essence, discrimination is any difference, exclusion, restriction, or preference that leads to the denial of equal rights or failure to protect them. Legal systems aim to ensure equality by prohibiting discrimination that undermines equality. The prohibition of discrimination aims to ensure that different treatment of individuals is based on clear and predetermined criteria to be acceptable.

The prohibition of discrimination set forth in Article 14 of the ECHR is not only regulated as a right but also constitutes a fundamental principle that must be applied when exercising the rights and freedoms enshrined in the Convention. In other words, Article 14 of the Convention stipulates that no different treatment shall be applied on grounds described as discriminatory when exercising the rights and freedoms set forth in the Convention. The prohibition of discrimination set forth in Article 14 is limited to the rights and freedoms specified in the Convention. This situation prevented persons who suffered discrimination/were victimized in terms of benefitting from rights and freedoms not included in the Convention but existing in

the domestic law of the contracting state from applying to the ECtHR. However, the subsequently adopted Protocol No. 12 introduced a general prohibition of discrimination, stipulating that no discrimination can be made in terms of benefitting from any legally recognized rights and that public authorities cannot engage in discriminatory treatment of any person in any manner. In addition to the rights and freedoms recognized in the Convention, all rights and freedoms recognized in national law are covered by the prohibition of discrimination. The ECtHR has addressed the concept of discrimination, which is not defined in the Convention, in two ways: direct and indirect discrimination. Direct discrimination generally covers situations where an individual or group is treated less favorably than another person or group without a legitimate and justifiable reason. Indirect discrimination occurs when an apparently neutral rule or practice applied to everyone creates a disadvantage for a protected group, and there is no legitimate justification for this neutral rule or practice. The fundamental difference between direct and indirect discrimination is that direct discrimination prohibits different treatment, while indirect discrimination prohibits the same treatment that has discriminatory effects.

The ECtHR applies three criteria when assessing an allegation of violation under Article 14. The first is a difference in treatment compared to others in a similar situation in terms of benefitting from the recognized rights; the second is the absence of an objective and reasonable justification; the third is proportionality between the aim and the means. In addition to the existence of a legitimate aim for the different treatment in the exercise of a right recognized by the Convention, there must be a reasonable proportionality between the employed means and the aim sought to be achieved. The court evaluates allegations of discrimination based on these three criteria. The court also evaluates religion-based discrimination, which is the subject of this study, based on these criteria. The examined cases reveal that religion-based discrimination manifests itself in various ways.